T.C. SAĞLIK BİLİMLERİ ÜNİVERSİTESİ

TEPECİK SAĞLIK UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

AİLE HEKİMLİĞİ KLİNİĞİ

TEPECİK EĞİTİM VE ARAŞTIRMA HASTANESİ'NDE ÇALIŞMAKTA OLAN HEKİMLERİN SANAT EĞİTİM VE ETKİNLİKLERİNİN TIP UYGULAMALARINA ETKİSİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞ, ALGI VE TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Kağan Utku CAN

TIPTA UZMANLIK TEZİ

İZMİR-2021

T.C. SAĞLIK BİLİMLERİ ÜNİVERSİTESİ

TEPECİK SAĞLIK UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

AİLE HEKİMLİĞİ KLİNİĞİ

TEPECİK EĞİTİM VE ARAŞTIRMA HASTANESİ'NDE ÇALIŞMAKTA OLAN HEKİMLERİN SANAT EĞİTİM VE ETKİNLİKLERİNİN TIP UYGULAMALARINA ETKİSİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞ, ALGI VE TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Kağan Utku CAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hülya PARILDAR

TIPTA UZMANLIK TEZİ

İZMİR-2021

TEŞEKKÜR

Bu çalışma benim için beklemediğim bir deneyim oldu. Hekimlerin iş yoğunluğunu düşündüğümde böylesi bir ortamda sanat ile ilgili anket yapmanın zorlukları her seferinde aklımda belirmişken, çalışma sırasında çoğu hekimin meraklı ve ilgili bakışlarıyla karşılaştım. Bu ilgi çekici konunun önemini vurguladığı için Doç. Dr. Hülya Parıldar'a, çalışma süresi boyunca sabırla sorularımı yanıtlayan Uzm. Dr. Zeynep Devran Muharremoğlu'na, böylesi yoğun bir ortamda çalışmalarına rağmen ilgilerini ve meraklarını koruyabilmiş tüm asistan ve uzman hekim arkadaşlarıma, sonsuz şefkatte emekleri için Şüküfe Can ve Hasan Hüseyin Can'a ve bitmeyen desteği ile her zaman orada olan Volkan Can'a teşekkürlerimle.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR……..iii

KISALTMALAR DİZİNİ ……v

TABLOLAR DİZİNİ ……...vi

ÖZET…….....vii

ABSTRACT…….....viii

1.GİRİŞ VE AMAÇ……...1

2. GENEL BİLGİLER…….....2

2.1 GÖZLEM YETİSİ……...…4

2.2 İLETİŞİM YETİSİ……...……...5

2.3 EMPATİ YETİSİ…….....7

2.4 YARATICI DÜŞÜNME……..9

2.5 RAHATLAMA VE DİNLENME……10

3. GEREÇ VE YÖNTEM……12

4. .BULGULAR…….....14

4.1 ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN TANIMLAYICI ÖZELLİKLERİ
……...14

4.2 ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN KARŞILAŞTIRMALI ÖZELLİKLERİ
……....21

5. TARTIŞMA…….....34

6. SONUÇ VE ÖNERİLER…….…46

7. KAYNAKLAR…….....48

8. EK: ANKET……55

KISALTMALAR DİZİNİ

VTS **:** Visual Thinking Strategies

JSE **:** Jefferson Scale of Empathy

D.S.Ö **:** Dünya Sağlık Örgütü

T.C **:** Türkiye Cumhuriyeti

NOAH **:** National Organization of Art in Health

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Araştırmaya katılan hekimlerin sosyodemografik özellikleri (n=262) …....15

Tablo 2. Araştırmaya katılan hekimlerin çalışma durumlarıyla ilgili özellikleri……..15

Tablo 3. Araştırmaya katılan hekimlerin herhangi bir sanatla uğraşma durumları, uğraştıkları sanat türleri ve aile bireylerinin sanatla uğraşma durumlarının dağılımı……..…..16

Tablo 4. Araştırmaya katılan hekimlerin yaşları ile sanatla uğraşma durumu, sanatın günlük ve mesleki yaşamına etkisi ile ilgili düşünceleri arasındaki ilişki.....17

Tablo 5. Araştırmaya katılan hekimlerin sanatla ilgili eğitim/kurs alma durumları, mezuniyet öncesi-sonrası sanat dersi programına katılma durumları ve alınan sanat dersinin tıp uygulamaları üzerindeki etkisinin dağılımı…….....18

Tablo 6. Araştırmaya katılan hekimlerin sanatın meslek yaşamı ve günlük yaşam üzerindeki etkisi ile ilgili düşüncelerinin dağılımı…….....19

Tablo 7. Araştırmaya katılan hekimlerin kitap okuma ve müzik dinleme alışkanlıkları ile ilgili özelliklerinin dağılımı……20

Tablo 8. Araştırmaya katılan hekimlerin hastanedeki sanatsal etkinlikler farkındalığı, hastanede yapılan sanatsal etkinliklerin iş doyumu ve huzuruna etkisi ve hastanede yapılmasını istedikleri sanatsal etkinlikler ile ilgili özelliklerinin dağılımı……...21

Tablo 9. Araştırmaya katılan hekimlerin cinsiyet ve uzmanlık alanlarına göre sanatın günlük yaşama etkisinin dağılımı……...23

Tablo 10. Araştırmaya katılan hekimlerin sanatla uğraşma durumlarına göre sanatın meslek yaşamına ve günlük yaşama etkisi, hastanede sanatsal etkinlik varlığı beyanı ve bu sanatsal etkinliklerin iş doyumuna katkısı ile ilişkisi……...24

Tablo 11. Araştırmaya katılan hekimlerin sanatla uğraşma durumuna göre sanatın tıp uygulamalarına etkisinin dağılımı…….....26

Tablo 12. Araştırmaya katılan hekimlerin sanatla uğraşma durumuna göre sanatın günlük yaşama etkisi hakkındaki düşüncelerinin dağılımı……27

Tablo 13. Araştırmaya katılan hekimlerin aile/yakın çevrede sanatla uğraşan birey varlığına göre sanatla uğraşma durumlarının dağılımı…….....29

Tablo 14. Araştırmaya katılan hekimlerin mezuniyet öncesi/sonrasında sanat eğitimi alma durumuna göre sanatın meslek yaşamı üzerindeki etkisinin dağılımı……30

Tablo 15. Araştırmaya katılan hekimlerin mezuniyet öncesi/sonrasında sanat eğitimi alma durumuna göre sanatın tıp uygulamalarına etkisinin dağılımı……...31

Tablo 16. Araştırmaya katılan hekimlerin yaşları ile sanatla uğraşma durumu, sanatın günlük ve mesleki yaşamına etkisi ile ilgili düşünceleri arasındaki ilişki…….....33

ÖZET

Amaç: Bu araştırmada, sanat eğitim ve etkinliklerinin hekimlik pratiğine olan etkisi ve hekimlerin bu konudaki düşünce ve tutumlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışma analitik tipte kesitsel bir çalışma olup Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde çalışmakta olan hekimlere uygulanmıştır. Çalışmaya katılan hekimlerin sanatla ilgisi, sanatın tıp uygulamalarına ve günlük yaşama olan etkisi hakkındaki düşünce ve tutumlarını saptamak amacıyla çoktan seçmeli ve açık uçlu sorulardan oluşan bir anket hazırlanarak internet ortamında ve yüz yüze uygulanmıştır. İstatistik değerlendirmesinde SPSS 23.v sürümü kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi <0,05 olarak kabul edilmiştir.

Bulgular: Çalışmaya katılan 262 hekimin %53,8'i kadın %46,2'si erkektir. Yaş ortalaması 32±7,5 yıldır. Hekimlerin %65,5'i mezuniyet öncesinde ya da sonrasında alınan sanat derslerinin tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu düşünmektedir. Hekimlerin %90,1'i sanatın tıp uygulamalarına olumlu etkileri olduğunu ifade etmiştir.

Sonuç ve Öneri: Çalışmada hekimlerin çoğunluğunun sanat eğitim ve etkinliklerinin tıp uygulamalarına olumlu etkilerinden, özellikle mental sağlık ve iyilik haline katkısı ve yaratıcı düşünme yetisini geliştirme anlamında onayladığı görülmektedir. Çalışmanın işaret ettiği nokta sanatın tıp uygulamalarına olası olumlu etkilerinin hekimlerin düşünceleri ile örtüşmeler içerdiği ve bu örtüşmenin sanat eğitim ve etkinliklerinin tıp eğitim müfredatlarına eklenmesi konusundaki farkındalığa katkı sağlayabileceği olarak düşünülmüştür. Bu anket çalışmasının COVID 19 pandemisi sürecinde yoğun çalışılan bir eğitim araştırma hastanesinde yapılmış olması çalışmanın başlıca kısıtlılığı olarak düşünülebilir**.** Bu konudaki farkındalığı arttırmak adına sanatın tıp uygulamalarına etkileri ve hekimlerin sanat uğraşlarının/alışkanlıklarının daha kapsamlı bir biçimde incelendiği çalışmalar yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Tıp, Sanat, Tıp Eğitimi

ABSTRACT

Objective: The aim of this study is to evaluate the effects and physicians' point of view on the art activities and courses on medical practice.

Materials and Method: This is an analytical cross-sectional study applied to the physicians working in İzmir Tepecik Training and Research Hospital. The study was applied as an online and face to face questionarre to detect physicians' interest in art; thoughts and the views on the effects of the art on medical practice and daily life. The questionarre had multiple-choice and open ended questions. The data obtained from the questionarre form were encoded in the SPSS 23.v package program. Statistical significance level accepted as <0,05.

Results: 262 phyicians, %53,8 female and %46,2 male participated in this study. The average age of physicians' was 32±7,5. %65,5 of the physicians were thinking that art activities and courses before/ after the graduation of the faculty have positive effects on medical practice. %90,1 of physicians stated that art has positive effects on medical practice.

Conclusion: In this study it is observed that, majority of the physicians approved that art courses and activities have positive effects on medical practice especially by means of contributing to the mental well being and improving the creative thinking. This study indicates that, there is a congurence between the positive effects of art and physicians' view on the positive effects of art on medical practice. This congurence can be considered as an contributing factor on the awareness of expanding the medical curriculum with the art courses and activities. Applying the questionarre during the COVID 19 pandemic in an hard working health care center can be considered as primary limitation of this study. To increase the awareness of the case, more researches can be done including studying the effects of art on medical practice, and physicians' art activities more comprehensively.

Keywords: Medicine, Art, Medical Education

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Özellikle tıp eğitiminin ezberci ve algoritmik yönden ağırlığı, tıp uygulamalarının insana yaklaşımının gerekliliği olan insana bütüncül yaklaşımı karşılayacak düzeyde olup olmadığı konusundaki endişeler uluslararası alanda fark edilmiş bir konu olup, yaklaşık 20 yıldır tıp fakültelerinde sanat dersi programlarının oluşturulmaya başlanmasına ön ayak olmuştur. Sanat derslerinin tıp fakültelerinde verilmeye başlanması ile hekimlerin tıp uygulamaları için gerekli ve tamamlayıcı nitelikte olan becerileri edinmesi amaçlanmış olup konunun küresel anlamda farkındalığı giderek artma eğilimindedir.

Çalışmada Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde çalışan hekimlerin sanat eğitim ve etkinlikleri ile ilgili geçmişleri ve alışkanlıklarının değerlendirilmesinin yanında sanat eğitim ve etkinliklerinin hekimlerin günlük yaşamlarına, ruh hallerine ve tıp uygulamalarına etkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bununla birlikte hastanede yapılmaya başlanan sanatsal etkinlikler hakkında hekimlerin farkındalıkları ve bu sanatsal etkinliklerin hekimlerin meslek yaşamlarına etkileri araştırılmıştır. Hekimlerin sanat uğraşlarının ve katıldıkları sanat eğitim ve etkinliklerinin insan ile bütüncül olarak ilgilenilen tıp alanında, başta empati yetisini korumak, iletişim ve gözlem yetilerini geliştirmek olmak üzere katkılarını araştırmak, bu yolla sanat eğitim ve etkinliklerinin hekimlerin tıp uygulamalarına etkisini ortaya koymak ve geçmişten günümüze farklı zaman ve coğrafyalarda sağaltıcı etkisinden faydalanılan sanatın, hekimlerin ruh hallerine olan etkisine de ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Birçok ülkede yapılmaya başlanmış olan tıp fakültelerinde mezuniyet öncesi sanat derslerinin, sanatın özellikle hasta hekim iletişimine, hekimlerin empati ve gözlem yetisine olan katkılarından ötürü giderek yaygınlaşma eğiliminde olması bizce bu çalışmayı gerekli kılan başlıca etkendir. Mezuniyet öncesinde tıp fakültesi öğrencilerine yönelik sanat eğitim ve etkinliklerinin hekimlerin tıp uygulamalarına etkisini ortaya koymanın bu alandaki farkındalığı arttırarak konunun gerekli gündemine katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

2. GENEL BİLGİLER

" Tıp ve sanat ortak bir amaçta birleşirler: tamamlanmamış olanı tamamlamaya çalışmak.. ideal olana ulaşmak.. doğadaki varlıkları iyileştirmek. Bu ancak ilgi gösterilerek başarılır. Hekim hastasına ilgi gösterir, sanatçı doğanın kendisine ilgi gösterir. Eğer bakışımızda ilgili olursak, dinlemede, beklemede, er veya geç hepimizin derinlerinde olan bir şey cevap verecektir. Sanat, tıpkı tıp gibi; bir varış, bir son değildir, o bir arayıştır. Bu yüzden belki de tıpın kendisine de biz sanat deriz."

As. M. Therese Southgate (Journal of the American Medical Association vekil editörü/ 1974-2013)

Tıp ve sanat her ne kadar günlük yaşamda iki ayrı alan gibi düşünülme eğiliminde olsa da, ikisi de insan duyguları gibi oldukça hayati bir noktada kesişirler. Sanat duyguların ifadesi, yansıması ve aktarımıyken, tıbbın konusu bu duygularıyla *insan*dır. Konusu insan olan bir alan insanın duygularından bağımsız düşünülemeyeceğinden, fizyolojisinden psikolojisine uzanımla oluşturduğu bütünlükle muazzam bir yapı olan insanla uğraşılan hekimlik mesleği eski zamanlardan beri aynı zamanda bir sanat olarak kabul edilmiştir. Sanat hayatta duygulara yer verilmesine olanak sağlarken, bu duygulara olan farkındalığı da arttırır. Sanatın bu özelliği tıp eğitiminin ezberci ve algoritmik yönünün ağırlığını dengeleyerek hekim ve hekim adaylarına mesleklerinin gerekliliği olan insana bütüncül bakış yetisini kazanmalarında katkıda bulunurken, aynı zamanda yoğun ve stresli öğrenim ve çalışma yaşamlarında hekimlerin kendilerini rahatlatmalarına, insani duygularla temaslarını koruyabilmelerine, ve bu duygulardan beslenerek yaşamlarını daha zengin bir deneyimle yaşayabilmelerine de yardım eder. İnsanın diğer insanlarla ilişkisi ancak kendisi ile ilişkisinin bir yansıması olduğundan, kendi duyguları ile temas halinde olan bir hekim, hastalarının duygularını da önemser ve anlamaya çalışır.

Bununla birlikte sanat, gözlem ve yaratıcı düşünme sürecinin bir ürünüdür. Sanat edimi, insanın anılarının, deneyimlerinin ve hislerinin bir yansıtmasıdır. Gerçekliği olduğu kadar, hayal gücünün ürününü de yansıtmayı içerse de temelde

insanın çevresindeki dünya hakkında ne bildiğine, ne gözlemlediğine dayanan bir etkinliktir. Bu nedenle insanın çevresinde olan bitenler hakkındaki gözlemi sanat üretiminin aslında temelidir (1). Bu durum, tarihte sanatçıların keskin bir gözlem yetisinin sayısız örneğini sergilemesinde görülmektedir. Bir yazar konu aldığı bir karakteri anlatırken onun tepkilerini, duygu ve düşüncelerini, beklentilerini ayrıntılarıyla yakalamaya ve anlatmaya çabalar. Bir tiyatro sanatçısı insan jest ve mimiklerinin, hal tavır ve hareketlerinin kusursuz bir gözlemini yansıtır. Bir müzisyen işittiği sesler arasındaki ayrımların tam bir farkındalığı içerisindedir. Bir ressam bir tabloyu resmederken aslında baktığı sahnenin tüm detaylarını yakalamaya uğraşır. Jusepe de Ribera'nın Saint "Jerome Reading" portresinde St Jerome'un dizinin normal olduğu görülürken bir başka portresinde (Martyrdom of Saint Bartholomew) sağ dizindeki artrite bağlı şişlik fark edilir. Jusepe de Ribera'nın kullandığı aynı modelin aynı sene içerisinde gelişen artitine bağlı durumunu, farkında olarak ya da olmayarak keskin bir gözlemle yansıttı görülür. Ya da Massys'in bir tablosunda (Old Woman) belirginleşmiş ve şişik bir alın, belirginleşmiş zigomatik kemikler, büyümüş maksilla kemikleri ile kemik remodellingi ile seyreden Paget hastalığının bir tablosu görülür. Paget hastalığının deformasyonları tıp literatürüne girmeden 120 sene önce Massys tarafından başarılı ve ayrıntılı bir şekilde resmedilmişti (1).

Son birkaç on yılda giderek artan gelişmiş görüntüleme tekniklerinin ve laboratuvar testlerinin olmadığı dönemlerde hekimlerin hastalarını değerlendirmek adına ellerinde gözlemleri ve muayene yetileri var olup, bunlara dayanarak hastaların tedavilerine karar verirlerdi. Bugün ise tıp pratiğinde hekimlerin bu değerlendirmelerinin yerini giderek laboratuvar testlerine ve görüntüleme tekniklerine bırakıyor oluşu; Dr. Abraham Verghese'nin verdiği, birkaç poliklinik başvurusu yapması sonrasında acil servise başvuran bir hastanın CAT taraması sonrasında bilateral palpabl metastatik meme kanseri tanısı alması örneği, ve bu tetkik yapılana kadar bunun fark edilmemiş olması, gözlem yetisinin geliştirilmesinin önemi hakkındaki düşüncelerle benzerlik içerisindedir (2). Sanatın gözlem yetisi ile iç içe olan doğasının tıp eğitimine bu noktada katkı sağlayabileceği düşünülmüştür.

2.1. GÖZLEM YETİSİ

Fizik muayenede klinik gözlem yetisi, sadece bakmak değil, görsel verinin ustalıkla bütünleştirilmesi anlamına gelir. Görsel okuryazarlık diye tabir edilen yeti, bu anlamda sadece bakmak değil, ama aynı zamanda dikkatle gözlemlenen görüntünün muhakeme edilmesini ifade eden bir yetidir (3). Bulguların çeşitliliğinin ve öneminin muhakeme edilmesini de içerir. 1998 yılında Yale Üniversitesinde Dermatoloji biriminden Prof. Dr. Baverman'ın kendi vizitlerinde asistanlarının hastaların lezyonlarını yetersiz ve anlam oluşturmaktan uzak bir şekilde tarif etmesi, sanat eğitim ve etkinliklerinin tıp müfredatına eklenmesi konusunun gündemini hızlandırdı. Baverman'ın çalışmasında 2,5 saatlik müze gezisi ve eserler hakkında konuşmaların yapıldığı öğrenci grubunun gözlem yetilerinde kontrol grubuna göre anlamlı gelişme görüldü. Bu çalışmayla birlikte görsel okuryazarlığın geliştirilebilir bir yeti olduğunun gösterilmesiyle, takip eden senelerde üniversitelerde sanat eğitiminin tıp öğrenimine katkıları ile ilgili çalışmaların yapıldığı ve sanat eğitim ve etkinliklerini tıp fakültesi müfredatına eklemeye başlandığı görülmektedir (4-6).

2008 yılında tıp öğrencileri ile yapılan bir başka çalışmada da tıp öğrencilerinin Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nde 8 hafta boyunca haftalık 75 dakikalık sürelerle sanat eserlerini gözlemlediği, gözlemledikleri eserler hakkında sanat eğitmenleri ile gözlemlediklerini aktardıkları ve ardından tıp olgularının konuşulduğu bir çalışma yapıldı. Çalışma sonucunda katılımcıların sadece gözlem yetilerinde değil, ancak insan durumlarını ve bu durumlarda insanların ne yaşadıklarına dair anlayışlarında, insan duygularını ayırt etme yetilerinde de gelişme görüldü (7). Benzer stratejide bir başka çalışmada tıp öğrencilerinin oftalmoloji vakalarında gözlem yetilerini geliştirmek adına denendi ve olumlu sonuçlar alındı (8).

Yine 2006 yılında California Üniversitesi'nde Johanna Shapiro ve arkadaşlarının tıp öğrencilerine her biri ikişer saatlik 3 ayrı etkinlikte sanat eğitmenlerinin rehberliğinde resim tablolarının gösterildiği ve öğrencilerin gözlemleri hakkında karşılıklı konuşmaları içeren bir çalışmada katılımcıların gözlem ve örüntü tanıma (pattern recognition) yetilerinde gelişmeler gözlendi (9). Çalışmanın bir başka kısmında öğrencilere giderek estetik anlamda daha kötü resimler gösterildiğinde ise, öğrenciler bu estetik anlamda zevk vermeyen resimleri incelemekten kaçındıklarını

fark ettiler. Fakat belli ayrıntılara odaklanarak ilgilendikleri takdirde bakmak istemedikleri bu resimleri daha olumlu duygularla ve daha üst bir ilgiyle gözlemleyebildiklerini fark ettiler. Bu, öğrencilerin klinikte de fark etmeden bakmak istemedikleri bir tabloda başlarına gelebilecek bir durumdu ve çalışmanın bu kısmı böyle bir farkındalığı oluşturmuştu. Öğrencilerin yarısından fazlası çalışmanın empati yetilerini geliştirdiğini, kendi duyguları ile ilgili farkındalıklarını arttırdığını ve gözlemlerinde ilk izlenimlerinin ötesine bakmalarının önemini öğrettiğini ifade ettiler.

Craig M Klugman ve arkadaşlarının tıp öğrencilerine San Antonio McNay Sanat müzesinde 90 dakikalık 3 seans biçiminde VTS yöntemi kullanılarak yaptığı başka bir çalışmada ise, katılımcılara çalışma öncesinde ve sonrasında dermatoloji hastalarının lezyonları resimler olarak gösterildi ve kendilerinden hastaların lezyonları tarif etmeleri istendi. Çalışma sonrasında öğrencilerin hastaların resimlerini inceleme sürelerinde, başarılı gözlemlerinde, gözlemlerini tarif ederken kullandıkları kelime sayısında ve ayrıntılı anlatım yetilerinde belirgin artış görüldü (10).

Sanatın bütünleştirici ve ifade edici doğasından ve çalışmaların iletişimi de içeren kapsayıcı yönünden ötürü katılımcıların sadece gözlem yetilerinin değil ama gözlemlerini ifade etme becerilerinin de geliştiği görülmektedir. Sanatın tıpa olan katkıları ile ilgili çalışmalar kapsayıcı özelliklerinden ötürü bu katkıları birer birer ayırarak ifade etmeyi güçleştirse de çalışmanın işaret etmek istediği olası katkıların netlikle anlaşılması adına, bu çalışmada sanatın olası katkılarının ayrı ayrı belirtilmesi amaçlandı. Sanatın tıp uygulamalarına bir önemli katkısı da hasta hekim iletişimine olan olumlu etkileridir.

2.2. İLETİŞİM YETİSİ

Tıp fakültesi eğitiminin özellikle ilk yıllarında öğrenciler insanı sadece vücut parçalarının bir birleşimi gibi düşünmeye yönelebilirler. Daha sonra klinik pratiklerde gerçek hastalarla karşılaştıklarında ise bunu böyle olmadığını fark eder ve insana dair bütüncül bir anlayışın, kişinin duygusal, psikolojik ve sosyal yönlerini de kapsayan biyopsikososyal yaklaşımın önemini anlarlar.

Bilimsel anlayış analizci bir tutumla örüntü tanıma ve bu örüntüyü benzer örüntülerle ilişkilendirme, tanımlama ve sınıflama üzerine bir düşünme hareketidir. Bu düşünme hareketi ise karşılaşılan olgu kompleks ve zengin bir olgu olduğunda (*bir*

insan gibi) indirgemeci bir tutum riskini doğurur (11). İnsana dair bütüncül anlayış o insanı sadece genel örüntülere olan bir izdüşüm alarak değil ancak onun biricikliğini dikkate alarak başarılabilir olduğundan, bu noktada insan, laboratuvar sonuçlarına, görüntüleme tetkiklerine, bir hastalık tablosuna indirgenme riski ile karşı karşıya kalır. Tedavi ise sadece bir hastalığı tedavi etmekten ziyade, hastalığı yaşamakta olan insana bütüncül bir yaklaşımı gerektirir. Bu durum, hekimin alanı ile ilgili teknik yetisinden başka yetileri de gerektirir ve iletişim yetisi bunlardan biridir (12). İyi iletişim becerileri hekimin hastasını daha iyi anlayarak tanı koymasını kolaylaştırır, klinikte karşılaşılan zorlu tablolar da hem hekimin hem hastanın psikolojisine yardım eder, hekimlerin iş stresini azaltır ve mesleki tatmin duygusunu arttırır. Ayrıca hekimlerin iyi iletişim becerilerinin hastalarda tedaviye uyumu ve daha iyi tedavi sonuçlarını sağladığı gösterilmiştir (13).

Son yıllarda iletişim becerilerinin, yalnızca doğuştan edinilmeyen, öğretilebilen veya kazanılabilir olduğunun anlaşılması üzerine örgün eğitimlerin müfredat programlarına eklenmeye başlandığı görülmektedir. Hastaların hekimleri ile görüşmelerinde bilgi alma ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmadığını bildirmeleri, iletişim becerilerinin tıp öğrencilerine ayrıca ders olarak verilmesi fikrini desteklemiştir (14). Bunun için düşünülegelen bir metod olarak da duygu, düşünce ve hallerin anlaşıldığı ve ifade edildiği anlatı sanatı olan tiyatro görülmektedir (15,16). Anlatı bir başlangıcı, gelişen olayları ve sonucu içeren bir yapıdır (*tıpkı bir hastanın tıbbi durmunda olduğu gibi*). Ek olarak anlatıcının ve dinleyenlerin/izleyenlerin farklı bakış açılarının hikayeyi etkilediği bilgisini içerir ve dinleyiciyi anlatılan olguya çeker. Sadece entelektüel bir bakıştan öte, o anlatıdaki karakteri deneyimleme yoluyla anlamaya çeker. Bu şekilde anlama sadece hastalığı değil, ama o durumu yaşayan insanı duygularıyla anlamaktır ve *insan* ile temas edilen hekimlik mesleğinin içeriğinde olması gerekendir. Anlatı sanatının bu özellikleri, hekimin hastanın durumuna, bu durumun bağlamına, anlamına nüfuz etmesi yoluyla hastanın bakış açısını anlamasına ve hastaya bütüncül olarak yaklaşabilmesine yardım eder (17).

Klinik yaşamda iletişimin en zor olduğu konulardan biri olan hastaya kötü haber vermek ile ilgili Eric P. Skye ve arkadaşlarının tıp öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada öğrenciler profesyonel aktörlerle birlikte çalıştılar (18). Aktörler Joanne'nın Öyküsü isimli inoperabl kolon kanseri tanısı aldığını öğrenen bir hastanın konu

edildiği 20 dakikalık bir skeci canlandırdılar. Oyunun arkasından oyuncuların ve izleyen öğrencilerin yaşanan olayı konuştukları ve farklı gruplarla tartıştıkları yaklaşık 40 dakikalık tartışma seansları ve canlandırmalar yapıldı. Çalışma sonunda katılımcıların %94'ü tiyatro çalışmasının hekim hasta iletişiminde kendilerinin perspektifini zenginleştirdiğini ifade etti. Öğrencilerin büyük bir kısmı çalışmayı gerçekçi, öğretici bulduğunu ifade etti ve aktörlerle olan konuşma ve tartışmalarının hastaya kötü haber verme ile ilgili kendilerine farkındalık kattığını ifade ettiler.

Öte yandan iletişim duyguları da içeren kapsayıcı bir süreçtir. Duyguların farkındalığı iletişimin amacı ve esası olduğundan empatiden bağımsız düşünülemez, ve araştırmalar empatik iletişimin hasta hekim ilişkisine ve tıp uygulamalarına katkısını vurgulamaktadır (19).

2.3. EMPATİ YETİSİ

Empati, karşımızdaki kişinin, o kişinin deneyimlediği verili durumda ne hissettiğini anlama yetisidir, kendimizi karşımızdaki kişinin yerine koyarak *düşünebilme* yetisidir. Bu bakımdan denilebilir ki empatik iletişimin kaçınılmaz koşulu karşımızdaki kişinin hissettiklerini anlayabilmekten geçer ve bu anlayış hasta hekim ilişkisinin temelini oluşturur. Hasta, hekimin kendi deneyimini ve duygularını anladığını hissettiği zaman kendisi de iletişime daha açık olur ve durumunu da daha iyi anlatabilir (20). Klinik empati, hastaların deneyimiyle, hekimin insancıl yaklaşımına, ilgisine, anlayışına, hastasını önemsemesine, onu iyi bir şekilde dinlemesine ve onu düşünerek konuşmasına işaret eder ve hasta hekim iletişimine ve tıp uygulamalarına oldukça hayati ve olumlu katkıları vardır (21,22). Hekimlerin iletişimindeki empati yetisinin hastaların psikolojisini olumlu etkilediği ve anksiyete seviyesini düşürdüğü, influenza hastalarında daha iyi bir immün yanıtı sağladığı ve semptomlarının şiddetini ve süresini gözle görünür bir şekilde azalttığı, diabetik hasta takiplerinde kan kolesterol seviyelerinde ve HbA1c seviyesinde daha istenilen sonuçları sağladığı, hastalarda tedaviye uyumu arttırması ile birlikte hekimlerin mesleki tatmin duygusunu da olumlu etkilediği ve düşük malpraktis oranları ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (23-27).

Empati yetisinin bu denli önemli katkılarının ortaya konulmuş olması, ve tıp eğitiminin bilimsel yönünün insancıl yönüne göre olan ağırlığı ile altı çizilen durumda

tıp öğrencilerinin eğitiminde klinik yıllara başlarken, tam da en kullanmaları gerektiği süreçte empati yetilerinde gözlemlenen düşüşler, empati yetisinin öğretilebilir bir yeti olduğu ve nasıl öğretilebileceği ile ilgili düşünceleri doğurmuştur (28-32). Sanat eğitim ve etkinliklerinin de bu amaçla denenebilecek bir yöntem olduğu düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır.

Jefferson Medical College'de yapılan bir çalışmada bu, öğrencilere yapılan film gösterimleri ile denenmiştir (33). 248 öğrenci arasında yapılan çalışmada öğrencilere hekimlikte empati yetisi konularının işlendiği Wit, The Doctor ve Do No Harm filmlerinden bölümler izletildikten sonra izledikleri bölümler ile ilgili düşüncelerini ifade etmeleri ve gözlemledikleri olumlu ve olumsuz içerikler ile ilgili konuşmaları istendi. Çalışma sonrasında öğrencilerin empati yetisi JSE (Jefferson Scale of Empathy) ile ölçüldü ve öğrencilerin empati yetisinde anlamlı artış görüldü. Yine The Doctor filminin tıp öğrencilerine izletildiği benzer stratejide bir çalışmada öğrencilerin JSE skorunda artış saptandı (34). 2012 yılında tiyatro tekniği denenerek tıp ve eczacılık öğrencileri ile yapılan bir çalışmada da çalışma öncesi ve sonrasında yapılan JSE test skorlarının sonucunda öğrencilerin empati yetisinde anlamlı artış gözlemlenmiştir (35).

Hong Kong Ünviersitesi'nde Aile Hekimliği ve Davranış Bilimleri Birimlerinin koopere katılımıyla tıp öğrencilerinin, aile hekimleri ve sanat terapistleri ile olan bir atölye çalışmasında ise 2,5 saatlik bir çalışmada öğrencilerden sanat atölyesindeki resim sergisini gezmeleri ve beğendikleri eser ile ilgili bir şiir yazmaları ardından bu şiirle ilgili bir resim yapmaları istendi. Daha sonrasında öğrenciler diğer öğrencilerin resimlerini gezdiler ve kendi çizdikleri resimlerle ilgili tartışmalar yaptılar. Öğrenciler atölye çalışmasını anlamlı ve öğretici bulduklarını bildirdiler. Çalışma sonrasında öğrencilerin State Empathy Scale ile ölçülen empati yetisinde gelişme gözlemlendi (36). Yine resim ve film gösterimleri ve şiir çalışmalarıyla, öğrencilerin hasta olmanın nasıl bir şey olduğuna ve hekim hasta ilişkisinin empatiye dayanması gerektiğine dair farkındalıklarıyla neticelenen çalışmalar görülmektedir (9, 37, 38).

Bununla birlikte, daha teorik araştırmalar, kendisini bir başkasının yerinde iken düşünme yetisi olması sebebiyle, empatinin kaçınılmaz bir şekilde aynı zamanda bir

hayal gücü edimini de içerdiğini ve hatta empatinin bu anlamda hayal gücü yetisinden bağımsız düşünülemeyecek bir yeti olduğunu, sanatın da yine bu noktada katkıları olabileceğini söylemektedir (39).

2.4. YARATICI DÜŞÜNME

"Yaratıcılık, yaratıcı düşünmeyi ve yaratıcı problem çözme yetisini içerir"

Torrance.

Oldukça geniş bir insan çeşitliliğini ve durumları içeren yaşamda, yaşanan sorunlarda tıp uygulamaları alanı birçok farklı bireyin kendine özgü durumlarının yaşandığı bir alan olarak o an, o duruma ve o kişiye ait yaşanan o probleme özgü çözüm üretme sürecini içerir. Bu anlamda tıp uygulamaları alanında problem çözme yetisi yaratıcı düşünmenin yeterli klinik becerilerle birleşmesi ile başarılır ve bu açıdan hekim için tıp uygulamalarında yaratıcılık kendi bilgisi ve yetileri ile karşılaştığı durumun kendine özgülüğüne yanıt verebilme yetisini ifade eder (40). Modern tıp uygulamalarında hala süregelen hastayı semptomlarına göre sınıflama ve standartlaştırma eğilimi ise hastanın kendisine özgü olan durumunun gözden kaçırılması riskini doğurur. Halbuki tam da bu görü doğru tanı ve tedavi planı için hayati önemdedir. Tıp uygulamaları, eğitim sürecinde ezberci ve algoritmik yanının ölçüsüzce olan ağırlığına rağmen sadece bir bilim değil, insan çeşitliliği ile karşılaşılan ve bu sebeple sosyal, psikolojik, ekonomik, kültürel faktörlerin bir etkileşimini içeren zengin bir alandır. Hekimler duyarlı oldukları ölçüde tıbbın böylesi zengin içerikli bir alan olduğunu meslek yaşamları boyunca fark ederler. Böylesi bir alandaki etkileşim sürecinde gereken, hastalara kendi özgülüğünde ve bütüncül bir yaklaşımın geliştirilmesi farkındalığı, hekimlerin uygulamalarında her gün karşılaşabildikleri kompleks durumlardaki farkındalıklarını arttırmak ve bakış açılarını genişletebilmek adına sanattan faydalanılabileceği ile ilgili düşünceleri doğurmuştur (41-43). Klinikte karşılaşılan hastaların bu çeşitliliğinde ve kendine özgülüğünde tıp eğitiminin bu ezberci ve algoritmik yönünün yetersizliğinin görünür olduğu durumlar yaşanır ve yaratıcı düşünmenin devreye girdiği nokta da burasıdır; çünkü yaratıcı düşünme ediminin bir özelliği de o anda verili olmayan olasılıklara açık olmayı ve böylece durumlar arasındaki ilk başta görünmeyen bağlantılara da açık olmayı ve bu yolla o anki duruma özgü farkındalığa ulaşabilmeyi ve bireyin kendi özgülüğünde ulaşılabilen bütüncül bakış açısını sağlamasıdır (44). Bu önemin fark edilmesinin öğrencilerin

yaratıcı düşünme yetisini arttırmak amacıyla tıp fakültelerinde sanat eğitim ve etkinliklerinin yaygınlaşmasına giden yolu açtığı ve müzik ve dans etkinliklerinin, sergi ve müze gezilerinin, okuma ve yazma etkinliklerinin giderek artan bir şekilde fakültelerin eğitim programlarına eklenmeye başlandığı görülmektedir (45-51).

2.5. RAHATLAMA VE DİNLENME

Bilindiği kadarıyla yaklaşık 40.000 yıldır sanat ile uğraşan insanın bu uğraşı kendisine olan faydasından bağımsız düşünülemez (52). İnsanların sanatı ve sanatsal ritüelleri yüzyıllardır sağaltım amacıyla kullandıkları bilinmektedir (53). Antik Yunan'da müzik sağaltım amacıyla kullanılırdı ve Apollo mitolojide hem tıp hem de müzik tanrısı olarak geçer. Müzik ortaçağ avrupasında da sağaltım amaçlı kullanılmıştır (54) ve yine yaklaşık 500 sene önce kurulan Edirne Darülşifası'nda da müzikoterapi uygulandığı bilinmektedir (55). Sanatın sağaltıcı etkisinden faydalanma sürecinin daha gücel tarihi ise Freud ve Jung'un psikiyatride gerçekleştirdikleri bilinçaltı ve kollektif bilinçaltı açılımların zemininde şekillendi ve 20. Yüzyılın ortalarına doğru sanatın ifade edici doğasından ve rahatlatıcı etkisinden faydalanarak sanat terapisinin bir metod olarak uygulanması sürecinin yolunu açtı (53, 56, 57).

Müziğin gerçekten de amigdala uyarımını baskıladığı, kanser hastalarında ağrı şikayetlerini azalttığı ve immün sistemi desteklediği, koroner arter hastalarında kalp atım hızını düşürdüğü ve rahatlama sağladığı, yine birçok klinik çalışmada müzikoterapinin hastalarda fiziksel ve psikolojik semptomları azaltarak iyilik haline katkısı olduğu gösterilmiştir (58-67).

Bununla birlikte yoğun eğitim ve çalışma programları nedeniyle tükenme sendromu, stres ve depresyon oranlarının tıp öğrencileri ve hekimlerde genel popülasyona oranla yüksek saptandığı bilinmektedir (68). Bu sonuçlar hekimler için de sanatın sağaltıcı etkisinden faydalanma yolunda düşünceleri doğurmuştur. Tıp öğrencileri ile birlikte tıbbi durumlarla ilgili tabloların incelendiği ve ardından tartışma seanslarının yapıldığı bir çalışmada öğrencilerin empati seviyelerinde artış ile birlikte stres seviyelerinde düşme geri bildirimleri alınmıştır (69). Çalışma alanındaki stresin farklı boyutta hissedildiği pandemi döneminde de sanatla uğraşan hekimler, bu süreçte sanat uğraşlarının kendilerinin mental sağlığına ve duygudurumuna ne kadar yardım ettiğini ifade etmişlerdir (70,71).

Sanatın sağaltıcı ve stres üzerine olan bu olumlu etkileri, sanatın, bu etkilere belki de en ihtiyaç duyulacak yerlerden olan hastanelere de taşınması ile ilgili düşünceleri oluşturmuştur (72). Hastaneler gerçekten de yoğun duygudurumların yaşandığı, aynı zamanda da stresli ve yorucu çalışma ortamları olarak sanatın insan psikolojisine olan olumlu etkilerinden faydalanabilirler. Hastalardan ve sağlık çalışanlarından alınan geri bildirimler hastanelerde sanat eserlerinin sadece hastalarda değil, bu alanda yoğun çalışma saatleri geçiren sağlık çalışanları üzerinde de olumlu etkileri olduğunu söylemektedir (73,74).

Tıp uygulamalarının etkinliği açısından birçok bağlamda sanatın fayda sağlayacak olası dokunuşları görülmektedir. Sanatın tıp uygulamaları ile olan bu ilişkisi ve bu iki kavramın birlikte düşünülebilir oluşu son yıllarda Türkiye'de de fark edilmiş bir konudur. 2015'te Adem Özkara ve arkadaşlarının aile hekimleri ile yaptığı bir çalışmada katılımcıların %70'i merhametli olmak, duyarlı olmak gibi yorumlarla tıbbın sanatla ilgili olduğunu ve tıbbın sanat olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların önemli bir kısmı (%67,6) sanatla ilgileniyordu (75).

Sanat ve tıp uygulamalarının verimli olması çok olası bu diyaloğunun gelişebilmesi adına hekimlerin bu konudaki düşünceleri önem arz etmektedir. Ancak ülkemizde bu konudaki literatür sınırlıdır. Konunun önemi ile ilgili farkındalığa katkı sağlayabilmek amacıyla çalışmamızda hekimlerin sanat eğitim ve etkinlikleri ile ilgili geçmişlerine ve alışkanlıklarına ışık tutmak ve sanat eğitim ve etkinliklerinin hekimlerin günlük yaşamlarına, ruh hallerine ve tıp uygulamalarına etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bununla birlikte hastanede yapılmaya başlanan sanatsal etkinlikler hakkında hekimlerin farkındalıkları ve bu sanatsal etkinliklerin hekimlerin meslek yaşamlarına etkileri araştırılmıştır. Hekimlerin sanat uğraşlarının, katıldıkları sanat eğitim ve etkinliklerinin insan ile bütüncül olarak ilgilenilen tıp alanında, başta empati yetisini korumak, iletişim becerilerini ve gözlem yetilerini geliştirmek olmak üzere katkılarını araştırmak, umuyoruz ki birçok ülkede yapılmaya başlanmış olan tıp fakültelerinde mezuniyet öncesi sanat eğitim ve etkinliklerinin öneminin kavranmasına ve bu konunun gerekli gündeminin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma için Sağlık Bilimleri Üniversitesi İzmir Tepecik Sağlık Uygulama Araştırma Merkezi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 26.12.2019 tarihli ve 2019/18-25 karar numarası ile etik kurul onayı alınmıştır.

Analitik tipte kesitsel olan çalışmanın evreni Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin birimlerinde çalışmakta olan hekimlerdir. Çalışmaya, bu çalışmaya katılmak isteyen hekimler dahil edilmiştir. Çalışmaya katılan hekimlerin sanatla ilgisi, sanatın tıp uygulamalarına ve günlük yaşama olan etkisi hakkındaki düşünce ve tutumlarını saptamak amacıyla çoktan seçmeli ve açık uçlu sorulardan oluşan anket formu uygulanmıştır. İnternet ortamında ve yüz yüze uygulanan ankette hekimlerin yaş, cinsiyet, çalıştıkları bölüm, sanat eğitim ve etkinlikleri ile ilgili uğraşları, aile ve yakın çevrelerinde sanat ile uğraşan birey varlığı, sanatın tıp uygulamalarına ve günlük yaşama olan etkileri hakkındaki düşünceleri, kitap okuma ve müzik dinleme alışkanlıkları, hastanede yapılan sanatsal etkinlikler ile ilgili farkındalıkları ve bu etkinliklerin iş doyumu ve huzuruna olan etkisi ile, açık uçlu bir soruyla hekimlerin hastanede yapılmasını dilediği sanatsal aktiviteler sorgulanmıştır. Sanatın tıp uygulamalarına etkileri olarak literatür araştırmasında en çok üzerinde durulan konulardan empati yetisini geliştirme, gözlem yetisini geliştirme, mental sağlık ve iyilik haline katkı, hasta hekim iletişmini geliştirme, yaratıcı düşünmeyi geliştirme, bütüncül bakış açısı kazandırma ve de başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme olarak sorgulanmıştır. Günlük yaşama etkisinde de empati yetisini koruma ve geliştirme, gözlem yetisini geliştirme, rahatlama ve dinlenme, başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme olarak sorgulanmıştır. Hekimlerin sanat uğraşı olarak müzik, edebiyat, resim, fotoğraf, sinema seçenekleri ile açık uçlu, hekimlerin kendi sanat uğraşını belirteceği diğer seçeneği kullanılmıştır.

Çalışma 16.09.2020-12.04.2021 tarihleri arasında Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin Aile Hekimliği, Dahiliye, Acil, Anesteziyoloji ve

Reanimasyon, Algoloji, Dermatoloji, Tıbbi Biyokimya, Tıbbi Mikrobiyoloji, Tıbbi Genetik, Üroloji, Göz Hastalıkları, K.B.B. Göğüs Hastalıkları, Kardiyoloji, Kalp Damar ve Cerrahisi, Enfeksiyon Hastalıkları, Nöroloji, Genel Cerrahi, Beyin ve Sinir Cerrahisi, Ortopedi ve Travmatoloji, Tıbbi Onkoloji, Romatoloji, Hematoloji, Nefroloji, Gastroenteroloji, Radyoloji, Patoloji, Psikiyatri, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon, Kadın Hastalıkları ve Doğum, Pediatri, Çocuk Cerrahisi, Radyasyon Onkolojisi, İmmünoloji birimlerinde çalışmakta olan ve pratisyen olarak çalışmakta olan hekimler arasında hekim sayısı baz alınarak yapılmıştır. Çalışmanın evrenini hastanede farklı birimlerde çalışmakta olan 1000 hekim oluşturmaktadır. Tabakalı örnekleme yapılmış ve örneklem büyüklüğü 278 hekim olarak hesaplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 23.vistatistik paket programı kullanılmıştır. Sayısal verilerin tanımlayıcı istatistiklerinde ortalama, standart sapma, en küçük ve en büyük değerler, 1. ve 3. çeyreklikler kullanılırken, kategorik veriler, sayısal değişkenlerin tanımlayıcı istatistiklerinde, ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler kullanılmış, kategorik değişkenler frekans ve yüzde değerleri ile özetlenmiştir. Kategorik verilerin gruplar arası karşılaştırmasında Pearson ki-kare ve Fischer's exact test kullanılmıştır. Sayısal verilerin normal dağılımına bakmak için Shapiro Wilk Testi, normal dağılıma uymayan sayısal verilerin ikili analizinde; ikili gruplarda Mann Whitney U Testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $<0,05$ kabul edilmiştir.

4. BULGULAR

Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde çalışmakta olan hekimlerin sanatın tıp uygulamalarına etkisi hakkındaki düşünce ve tutumlarını ortaya koymak amacıyla yapılan bu kesitsel araştırmaya 262 hekim katıldı. Katılım durumu %94,2'dir.

4.1. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN TANIMLAYICI ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde araştırmaya katılan hekimlerin sosyodemografik özellikleri, çalışma durumuyla ilgili özellikleri, araştırmaya katılan hekimlerin herhangi bir sanatla uğraşma durumları, uğraştıkları sanat türleri ve aile bireylerinin sanatla uğraşma durumlarının dağılımı, araştırmaya katılan hekimlerin sanatla ilgili eğitim/kurs alma durumları, mezuniyet öncesi-sonrası sanat dersi programına katılma durumları, ve alınan sanat dersinin tıp uygulamaları üzerindeki etkisinin dağılımı, araştırmaya katılan hekimlerin sanatın meslek yaşamı ve günlük yaşam üzerindeki etkisi ile ilgili düşüncelerinin dağılımı, araştırmaya katılan hekimlerin kitap okuma ve müzik dinleme özellikleri ile ilgili dağılımı, araştırmaya katılan hekimlerin hastanedeki sanatsal faaliyetler ile ilgili farkındalıklarıyla ilgili dağılımı, hastanedeki sanatsal etkinliklerin iş doyumu ve huzuruna etkisiyle ilgili düşüncelerinin dağılımı ve hekimlerin hastanede yapılmasını diledikleri sanatsal etkinlikler sunulmuştur.

Araştırmaya katılan hekimlerin sosyodemografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1'de verilmiştir. Katılımcıların %53,8'i kadın, %46,2'si erkek olup yaş ortalaması 32,00±7,5' dir. Hekimlerin %45,4'ü evli olup %54,6'sı bekar olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Sosyodemografik Özellikleri (TEAH, İzmir, 2021).

Özellik (n=262)	**N**	**%**
Cinsiyet		
Kadın	141	53,8
Erkek	121	46,2
Yaş		
24-30 arası	163	62,2
31-40 arası	61	23,3
41-50 arası	30	11,5
51-60 arası	5	1,9
61 ve üzeri	3	1,1
Ortalama±standart sapma= 32,0±7,5	Ortanca=29,0 En küçük=24,0 En büyük=64,0	
Medeni durum		
Evli	119	45,4
Bekar	143	54,6

Hekimlerin çalışma durumlarıyla ilgili özellikler Tablo 2'de verilmiş olup, çalışmaya katılan hekimlerin %57,6'sı dahili bilimlerde, %38,5'i cerrahi bilimlerde ve %3,8'i temel bilimlerde çalışmaktadır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Çalışma Durumlarıyla İlgili Özellikleri (TEAH, İzmir, 2021)

Özellik	**N**	**%**
Uzmanlık Alanı*		
Dâhili bilimler	151	57,6
Cerrahi bilimler	101	38,5
Temel bilimler	10	3,8

Temel bilimler: Biyokimya, Genetik, Tibbi Mikrobiyoloji

Dahili bilimler: Aile Hekimliği, Acil Tıp, Pediatri, Kardiyoloji, Dahiliye, Gastroenteroloji, Nefroloji, Romatoloji, Onkoloji, Nöroloji, Radyoloji, Psikiyatri, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon, Göğüs Hastalıkaları, Enfeksiyon Hastalıkları, Dermatoloji, Çocuk Acil, Çocuk Endokrinoloji, Hematoloji, İmmunoloji

Cerrahi bilimler: Kadın Hastalıkları ve Doğum, Genel Cerrahi, Göz Hastalıkları, Kulak Burun Boğaz Hastalıkları, Beyin Sinir ve Omurilik Cerrahisi,

Anesteziyoloji ve Reanimasyon, Çocuk Cerrahisi, Üroloji, Ortopedi, Patoloji, Kalp ve Damar Cerrahisi, Plastik ve Rekonstruktif Cerrahi.

Araştırmaya katılan hekimlerin herhangi bir sanatla uğraşma durumları, uğraştıkları sanat türleri ve aile bireylerinin sanatla uğraşma durumlarının dağılımı Tablo 3'te verilmiştir. Çalışmaya katılan hekimlerin %49,6'sı sanatla uğraşmadıklarını belirtmişlerdir. Hekimlerin %50,4'ü sanatla uğraştığını ifade etmiştir. Sanatla uğraşan hekimler arasında en çok uğraşılan sanat dalının olarak müzik olduğu görülmüştür (%29,8). Bunu %13,0 ile fotoğrafçılık, %11,1 ile resim, %8,4 ile edebiyat, %5,0 ile dans, %3,4 ile sinema, %3,1 ile tiyatro izlemiştir. Ek olarak 1 hekim seramik ile, 1 hekim ahşap oyma ile, 1 hekim heykel, 1 hekim gastronomi ile uğraştığını belirtmişlerdir. Hekimlerin %55,7'sinin aile ve yakın çevresinde sanat ile uğraşan birey yokken, %44,3'ü aile ve yakın çevresinde sanat ile uğraşan birey olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Herhangi Bir Sanatla Uğraşma Durumları, Uğraştıkları sanat Türleri ve Aile Bireylerinin Sanatla Uğraşma Durumlarının Dağılımı (TEAH, İzmir, 2021).

Özellik	**N**	**%**
Sanatla uğraşma durumu		
Hayır	130	49,6
Evet*	132	50,4
Müzik	78	29,8
Fotoğraf	34	13,0
Resim	29	11,1
Edebiyat	22	8,4
Dans	13	5,0
Sinema	9	3,4
Tiyatro	8	3,1
Seramik	1	0,4
Heykel	1	0,4
Ahşap boyama	1	0,4
Gastronomi	1	0,4
Aile bireylerinin sanatla uğraşma durumu		
Hayır	147	55,7
Evet	116	44,3

* Bu soruda birden fazla seçenek işaretlenebilmekteydi.

Araştırmaya katılan hekimlerin yaşları ile sanatla uğraşma durumu, sanatın günlük ve mesleki yaşamına etkisi ile ilgili düşünceleri arasındaki ilişki Tablo 4'te verilmiştir. Hekimlerin sanatla uğraşma durumu, sanatın günlük ve mesleki yaşamına etkisi ile ilgili düşünceleri ile yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (p>0,05).

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Yaşları ile Sanatla Uğraşma Durumu, Sanatın Günlük ve Mesleki Yaşamına Etkisi ile İlgili Düşünceleri Arasındaki İlişki (TEAH, İzmir, 2021).

	Yaş				
	n	**X̄±SS (Ortanca)**	**1.çeyrek-3.çeyrek**	**MWU değeri***	**p**
Sanatla uğraşma durumu				7698,0	0,1
Evet	132	32,6±7,7 (30,0)	27,0-36,0		
Hayır	130	31,5±7,3 (29,0)	27,0-33,0		
Sanatın meslek yaşamına etkisi				2710,5	0,3
Olumlu etkiler	236	32,2±7,7 (29,0)	27,0-35,0		
Fikrim yok	26	30,3±6,0 (28,5)	27,0-31,0		
Sanatın günlük yaşamına etkisi				1516,5	0,2
Olumlu etkiler	247	32,2±7,6 (29,0)	27,0-35,0		
Fikrim yok	15	30,1±7,0 (28,0)	27,0-32,0		

Araştırmaya katılan hekimlerin sanatla ilgili eğitim/kurs alma durumları, mezuniyet öncesi-sonrası sanat dersi programına katılma durumları ve alınan sanat dersinin tıp uygulamaları üzerindeki etkisinin dağılımı Tablo 5'te incelenmiştir. Daha önceden ve araştırmanın yapıldığı tarihte herhangi bir sanat dersi alıp almadığı sorusunda hekimlerin %56,1'i bir sanat dersi almadığını ve almamakta olduğunu belirtirken %43,9'u daha öncesinde veya şu anda sanat dersi aldığını belirtmiştir. Hekimlerin mezuniyet öncesinde-sonrasında herhangi bir sanat dersi programına katılma geçmişi sorgulandığında ise hekimlerin %56,9'u geçmişte herhangi bir sanat dersi programına katılmadığını, %43,1'i ise geçmişte, mezuniyet öncesinde veya sonrasında sanat dersi aldıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Sanatla İlgili Eğitim/Kurs Alma Durumları, Mezuniyet Öncesi-Sonrası Sanat Dersi Programına Katılma Durumları ve Alınan Sanat Dersinin Tıp Uygulamaları Üzerindeki Etkisinin Dağılımı (TEAH, İzmir, 2021).

Özellik	**N**	**%**
Sanatla ilgili eğitim/kurs alma durumu (n=262)		
Hayır	147	56,1
Evet	115	43,9
Mezuniyet öncesi-sonrası sanat dersi programına katılma durumu (n=262)		
Hayır	149	56,9
Evet, mezuniyet öncesinde	82	31,3
Evet, mezuniyet sonrasında	31	11,8
Mezuniyet öncesi-sonrası alınan sanat dersinin tıp uygulamaları üzerindeki etkisi (n=113)		
Olumlu etkiler	74	65,5
Fikrim yok	37	32,7
Olumsuz etkiler	2	1,8

Araştırmaya katılan hekimlerin sanatın meslek yaşamı ve günlük yaşam üzerindeki etkisi ile ilgili düşüncelerinin dağılımı Tablo 6'da verilmiştir. Çalışmadaki hekimlerin %90,1'i sanatın meslek yaşamını olumlu etkilediğini düşünmekteyken %9,9'u sanatın meslek yaşamı üzerindeki etkisi ile ilgili bir fikrinin olmadığını belirtmiştir. Hekimlerin %80,5'i sanatın mental sağlık ve iyilik haline katkısı olduğunu, %72,5'i yaratıcı düşünmeyi geliştirdiğini, %48,9'u gözlem yetisini geliştirdiğini, %48,9'u bütüncül bakış sağladığını %42,7'si empati yetisini geliştirdiğini, %37,0'ı iletişim becerilerini geliştirdiğini, %28,2'si başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme anlamında katkı sağladığını ve 1 hekim de anlayışlı olmak anlamında katkı sağladığını ifade etmiştir.

Sanatın günlük yaşama etkisi sorulduğunda ise hekimlerin %94,3'ü sanatın günlük yaşamlarını olumlu etkilediğini ifade ederken %5,7'si sanatın günlük yaşamlarına etkisi hakkında fikrinin olmadığını belirtmiştir. Günlük yaşama olumlu etkilere verilen yanıtlar; %85,5 rahatlama ve dinlenme, %50,8

gözlem yetisini geliştirme, %50 empati yetisini geliştirme ve %35,5 başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme olarak tespit edilmiştir.

Tablo 6. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Sanatın Meslek Yaşamı ve Günlük Yaşam Üzerindeki Etkisi ile İlgili Düşüncelerinin Dağılımı (TEAH, İzmir, 2021).

Özellik	**N**	**%**
Sanatın meslek yaşamı üzerindeki etkisi		
Fikrim yok	26	9,9
Olumlu etkiler*	236	90,1
Mental sağlık	211	80,5
Yaratıcı düşünme	190	72,5
Gözlem yetisi	128	48,9
Bütüncül bakış	128	48,9
Empati yetisi	112	42,7
Hasta-hekim iletişimi	97	37,0
Başka yaşantıları deneyimleme	74	28,2
Anlayışlı olmak	1	0,3
Sanatın günlük yaşam üzerindeki etkisi		
Fikrim yok	15	5,7
Olumlu etkiler*	247	94,3
Rahatlama/Dinlenme	224	85,5
Gözlem yetisi	133	50,8
Empati yetisi	131	50,0
Başka yaşantıları deneyimleme	92	35,5

* Bu soruda birden fazla seçenek işaretlenebilmekteydi.

Hekimlerin kitap okuma ve müzik dinleme ile ilgili özelliklerinin dağılımı Tablo 7'de verilmiştir. Araştırmaya katılan hekimlerin %91,6'sı tıp literatürü haricinde herhangi bir kitap okuduğunu belirtirken %8,4'ü okumadığını belirtmiştir. Hekimlerin %9,1'i her gün kitap okuduğunu, %33,8'i haftada birkaç kez kitap okuduğunu, %37,9'u ayda birkaç kez kitap okuduğunu, %19,2'si ise yılda birkaç kez kitap okuduğunu ifade etmiştir. Okunan kitap türleri arasında en sık %81,3 kurgu saptanırken, %34,4 sanat/tasarım, %32,4 psikoloji, %29,4 araştırma/tarih, %27,9 hobi, %26,3 bilim, %19,1 felsefe, %15,3 deneme/inceleme, %14,9 şiir, %4,2 biyografi/anı ve %1,9 mizah olarak saptandı. Çalışmaya katılan 2 hekim hiç müzik dinlemediğini ifade ederken geri kalan 260 hekim (%99,2) müzik dinlediğini ve %90,8'i her gün, %6,6'sı haftada birkaç kez ve %2,6'sı nadiren müzik dinlediğini ifade etmiştir.

Tablo 7. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Kitap Okuma ve Müzik Dinleme Alışkanlıkları İle İlgili Özelliklerinin Dağılımı (TEAH, İzmir, 2021).

Özellik	N	%
Tıp literatürü haricinde kitap okuma durumu		
Okumam	22	8,4
Okurum	240	91,6
Okuma sıklığı		
Her gün	22	9,1
Haftada birkaç kez	81	33,8
Ayda birkaç kez	91	37,9
Yılda birkaç kez	46	19,2
Okunan kitap türü*		
Kurgu	213	81,3
Sanat/Tasarım	90	34,4
Psikoloji	85	32,4
Araştırma/Tarih	77	29,4
Hobi	73	27,9
Bilim	69	26,3
Felsefe	50	19,1
Deneme/İnceleme	40	15,3
Şiir	39	14,9
Biyografi/Anı	11	4,2
Mizah	5	1,9
Müzik dinleme durumu		
Dinlemem	2	0,8
Dinlerim	260	99,2
Dinleme sıklığı		
Her gün	236	90,8
Haftada birkaç kez	17	6,6
Nadiren	7	2,6

Araştırmaya katılan hekimlerin hastanedeki sanatsal faaliyetler ile ilgili farkındalıkları, hastanedeki sanatsal etkinliklerin iş doyumu ve huzuruna etkisiyle ilgili düşüncelerinin dağılımı ve hekimlerin hastanede yapılmasını diledikleri sanatsal etkinlikler ile ilgili özellikler Tablo 8'de sunulmuştur. Hekimlerin %21,4'ü Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde sanatsal etkinliklerin olduğunu, %24,4'ü olmadığını ve %54,2'si bu konuda bir fikrinin olmadığını beyan etmişlerdir. Hekimlerin %47,7'si hastanedeki sanatsal etkinliklerin iş doyumuna katkısı olabileceğini, %10,7'si bir katkısının olmayacağını ve %41,6'sı bu konuda bir fikrinin olmadığını belirtmiştir.

Hekimlere hastanede yapılması istenilen sanatsal etkinlikler sorulduğunda, %71,7 müziksel faaliyetler, koro/konser, %44,5 resim, fotoğrafçılık ve sergi, %34,7 tiyatro, %15,2 sinema gösterimi, %5,4 dans etkinlikleri, %5,4 sanat psikoterapisi, %4,3 edebiyat/şiir dinletisi, %2,1 sanatsal söyleşiler, ve %2,1 stand up gösterimi cevabını vermişlerdir. Bununla birlikte 1 hekim hastane çalışanlarının bireysel çalışmalarının sergilendiği etkinliklerin yapılmasını istediğini, 1 hekim de kemoterapi bekleme alanında hastalara müzikal dinleti yapılabileceğini belirtmiştir.

Tablo 8. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Hastanedeki Sanatsal Etkinlikler Farkındalığı, Hastanede Yapılan Sanatsal Etkinliklerin İş Doyumu ve Huzuruna etkisi ve Hastanede Yapılmasını İstedikleri Sanatsal Etkinlikler İle İlgili Özelliklerinin Dağılımı (TEAH, İzmir, 2021).

Özellik	**N**	**%**
Hastanede sanatsal etkinlik varlığı beyanı (n=262)		
Evet	56	21,4
Hayır	64	24,4
Bilmiyorum	142	54,2
Hastanedeki sanatsal etkinliklerin iş doyumuna katkısı (n=262)		
Evet, var	125	47,7
Hayır, yok	28	10,7
Fikrim yok	109	41,6
Hastanede yapılması istenen sanatsal etkinlikler (n=92)*		
Müzik/Koro/Konser	66	71,7
Resim/Fotoğrafçılık/Sergi	41	44,5
Tiyatro	32	34,7
Sinema	14	15,2
Dans	5	5,4
Sanat psikoterapisi	5	5,4
Edebiyat/Şiir dinletisi	4	4,3
Sanatsal söyleşiler	2	2,1
Stand-up	2	2,1

* Bu soruda birden fazla seçenek işaretlenebilmekteydi.

4.2. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN KARŞILAŞTIRMALI ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde araştırmaya katılan hekimlerin cinsiyet ve uzmanlık alanlarına göre sanatın günlük yaşama etkisi hakkındaki düşüncelerinin dağılımı, sanatla uğraşma durumlarına göre sanatın meslek yaşamına ve günlük yaşama

etkisi, hastanede sanatsal etkinlik varlığı beyanı, ve bu sanatsal etkinliklerin iş doyumuna katkısı ile ilişkisiyle ilgili dağılımı, sanatla uğraşma durumuna göre sanatın tıp uygulamalarına olumlu etkileri hakkındaki düşünceleri ile ilgili dağılımı, sanatla uğraşma durumuna göre sanatın tıp uygulamalarına etkisi hakkındaki düşünceleri ile ilgili dağılımı, sanat uğraşlarına göre sanatın günlük yaşama etkisi hakkındaki düşünceleri ile ilgili dağılımı, aile/yakın çevrede sanatla uğraşma durumuna göre sanatla uğraşma durumlarının dağılımı, mezuniyet öncesinde/sonrasında sanat dersi programlarına katılım durumuna göre sanatın meslek yaşamına etkisi üzerine düşüncelerinin dağılımı, mezuniyet öncesinde/sonrasında sanat dersi programlarına katılma durumuna göre sanatın tıp uygulamalarına etkisi hakkındaki düşüncelerinin dağılımı sunulmuştur.

Araştırmaya katılan hekimlerin cinsiyet ve uzmanlık alanlarına göre sanatın günlük yaşama etkisi hakkındaki düşüncelerinin dağılımı Tablo 9'da verilmiştir. Çalışmaya katılan erkek hekimlerden %52,1'i sanatın empati yetisini geliştirerek günlük yaşama katkısı olduğunu belirtmiş, kadın hekimlerin %48,2'si empati yetisini geliştirerek bu katkıyı oluşturduğunu belirtmiştir. Sanatın gözlem yetisini geliştirmek suretiyle günlük yaşama katkısı olduğuna erkek hekimlerin %47,9'u katılırken, kadın hekimlerin %53,2'si katılmıştır. Erkek hekimlerin %82,6'sı, kadın hekimlerin ise %87,9'u rahatlama ve dinlenme sağlayarak sanatın günlük yaşama olumlu etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Sanatın, başka yaşantıları deneyimleme yoluyla günlük yaşama katkısı olduğunu erkek hekimlerin %29,8'i, kadın hekimlerin ise %39,7'si düşünmektedir. Hekimlerin sanatın günlük yaşama olumlu etkileri hakkındaki düşünceleri ile cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır.

Çalışmaya katılan dahili bilimlerde çalışan hekimlerden %47'si empati yetisini geliştirmesi, %52,3'ü gözlem yetisini geliştirmesi, %86,1'i rahatlama ve dinlenme, %39,1'i başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme anlamında sanatın günlük yaşama olumlu etkileri olduğunu belirttiler. Cerrahi bilimlerde çalışan hekimlerdense %53,5'i empati yetisini geliştirmesi, %47,5'i gözlem yetisini geliştirmesi, %83,2'si rahatlama ve dinlenme sağlaması ve %27,7'si başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme anlamında sanatın günlük yaşama olumlu etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan temel

bilimlerde çalışmakta olan hekimlerin ise %60,0'ı empati yetisini geliştirmesi anlamında, %60,0'ı gözlem yetisini geliştirmesi anlamında, %100,0'ı rahatlama ve dinlenme anlamında, %50,0'ı ise başka yaşantıları deneyimleme yoluyla sanatın günlük yaşama olumlu etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Hekimlerin çalıştığı bölüm ile sanatın günlük yaşama olumlu etkileri hakkındaki düşünceleri karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Tablo 9. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Cinsiyet ve Uzmanlık Alanlarına Göre Sanatın Günlük Yaşama Etkisinin Dağılımı (TEAH, İzmir, 2021).

	Sanatın günlük yaşama etkisi*									
	Empati		**Gözlem**		**Rahatlama/ Dinlenme**		**Başka yaşam deneyimleri**		**Toplam**	
	N	**%****	**N**	**%***	**n**	**%****	**N**	**%****	**n**	**%*****
Cinsiyet										
Erkek	63	52,1	58	47,9	100	82,6	36	29,8	121	46,2
Kadın	68	48,2	75	53,2	124	87,9	56	39,7	141	53,8
P	0,5		0,3		0,2		0,09			
Uzmanlık alanı******										
Dâhili bilimler	71	47,0	79	52,3	130	86,1	59	39,1	151	57,6
Cerrahi bilimler	54	53,5	48	47,5	84	83,2	28	27,7	101	38,6
Temel bilimler	6	60,0	6	60,0	10	100,0	5	50,0	10	3,8
P	0,4		0,6		0,3		0,1			

*Sanatın günlük yaşama etkisi sorusunda birden fazla seçenek işaretlenebilmekteydi ve p değerleri soruya evet/hayır yanıtı verenler arasında hesaplanmıştır.

**Satır yüzdesi

***Sütun yüzdesi

Araştırmaya katılan hekimlerin sanatla uğraşma durumlarına göre sanatın meslek yaşamına ve günlük yaşama etkisi, hastanede sanatsal etkinlik varlığı

beyanı ve bu sanatsal etkinliklerin iş doyumuna katkısı ile ilişkisiyle ilgili özellikler Tablo 10'da verilmiştir.

Sanatla uğraşan hekimlerin sanatla uğraşmayan hekimlere göre daha yüksek düzeyde (%96,2/%83,8) sanatın meslek yaşamını olumlu etkilediğini düşündüğü gözlemlenmiştir (p=0,001). Sanatla uğraşan hekimlerin hepsi sanatın günlük yaşamı olumlu etkilediğini ifade etmişken, sanatla uğraşmayan hekimlerin %88,5'i günlük yaşamı olumlu etkilediğini beyan etmişlerdir ve her iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0,001).

Tablo 10. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Sanatla Uğraşma Durumlarına Göre Sanatın Meslek Yaşamına ve Günlük Yaşama Etkisi, Hastanede sanatsal Etkinlik Varlığı Beyanı ve Bu Sanatsal Etkinliklerin İş Doyumuna Katkısı İle İlişkisi (TEAH, İzmir, 2021).

	Sanatla uğraşma durumu						
	Evet		**Hayır**		**Toplam**		
	Sayı	**Yüzde***	**Sayı**	**Yüzde***	**Sayı**	**Yüzde***	**p**
Sanatın meslek yaşamına etkisi							**0,001**
Olumlu etkiler	127	96,2	109	83,8	236	90,1	
Fikrim yok	5	3,8	21	16,2	26	9,9	
Sanatın günlük yaşamına etkisi							**<0,001**
Olumlu etkiler	132	100,0	115	88,5	247	94,3	
Fikrim yok	-	-	15	11,5	15	5,7	
Hastanede sanatsal etkinlik varlığı beyanı							0,3
Evet	33	25,0	23	17,6	56	21,4	
Hayır	30	22,7	34	26,2	64	24,4	
Bilmiyorum	69	52,3	73	56,2	142	54,2	
Hastanedeki sanatsal etkinliklerin iş doyumuna katkısı							0,4
Evet, var	67	50,8	58	44,6	125	47,7	
Hayır, yok	15	11,4	13	10,0	28	10,7	
Fikrim yok	50	37,8	59	45,4	109	41,6	
Toplam	132	50,4	130	49,6	262	100,0	

*Sütun yüzdesi

Araştırmaya katılan hekimlerin sanatla uğraşma durumuna göre sanatın tıp uygulamalarına olumlu etkileri hakkındaki düşünceleri Tablo 11'de verilmiştir. Sanatla uğraştığını ifade eden hekimlerin %48,9'u empati yetisini geliştirerek, %55'i gözlem yetisini geliştirerek, %92,4'ü mental sağlık ve iyilik haline katkıda bulunarak, %42,7'si hasta hekim iletişimini geliştirerek, %78,6'sı yaratıcı düşünmeyi geliştirerek, %57,3'ü bütüncül bakış açısı kazandırarak, %32,1'i başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğreterek sanatın tıp uygulamalarına katkıları olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Sanatla uğraşmadıklarını belirten hekimlerin ise %37,1'i sanatın empati yetisini geliştirmek suretiyle, %43,4'ü gözlem yetisini geliştirmek suretiyle, %69,8'i mental sağlık ve iyilik haline katkı sağlayarak, %31,8'i hasta hekim iletişimini geliştirerek, %67,4'ü yaratıcı düşünmeyi geliştirerek, %41,1'i bütüncül bakış açısını kazandırarak, %24,8'i başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğreterek sanatın tıp uygulamalarına olumlu etkileri olduğunu belirtmiştir. Sanatla uğraşan hekimlerin sanatın mental sağlık ve iyilik haline katkı anlamında tıp uygulamalarına katkısı olduğu düşüncesi (%92,4), sanatla uğraşmayan hekimlere göre (%69,8) yüksek bulunmuş olup aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,001$). Yine sanatla uğraşan hekimlerin sanatla uğraşmadığını belirten hekimlere göre daha yüksek bir düzeyde (%78,6/%67,4) sanatın yaratıcı düşünmeye katkısı olmak suretiyle tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu ifade ettikleri görülmüştür ($p=0,04$). Sanatın, bütüncül bakış açısı geliştirme yoluyla tıp uygulamalarına olumlu etkisi sorgulandığında ise sanatla uğraşan hekimlerin (%57,3) sanatla uğraşmayan hekimlere göre (%41,1) daha yüksek bir düzeyde hemfikir olduğu görülmüştür ($p=0,009$).

Tablo 11. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Sanatla Uğraşma Durumuna Göre Sanatın Tıp Uygulamalarına Etkisinin Dağılımı (TEAH, İzmir, 2021).

	Sanatın tıp uygulamalarına etkisi*															
	Empati		**Gözlem**		**Mental sağlık**		**Hasta-hekim iletişimi**		**Yaratıcı düşünme**		**Bütüncül bakış**		**Başka yaşam deneyimleri**		**Toplam**	
	N	**%****	**n**	**%****	**N**	**%****	**N**	**%****	**n**	**%****	**n**	**%****	**n**	**%****	**n**	**%*****
Sanatla uğraşma durumu																
Evet	64	48,9	72	55,0	121	92,4	56	42,7	103	78,6	75	57,3	42	32,1	131	50,4
Hayır	48	37,1	56	43,4	90	69,8	41	31,8	87	67,4	53	41,1	32	24,8	129	49,6
p	0,05		0,6		**<0,001**		0,6		**0,04**		**0,009**		0,1			

*Sanatın tıp uygulamalarına etkisi sorusunda birden fazla seçenek işaretlenebilmekteydi ve p değerleri soruya evet/hayır yanıtı verenler arasında hesaplanmıştır.

**Satır yüzdesi

***Sütun yüzdesi

Araştırmaya katılan hekimlerin sanatla uğraşma durumuna göre sanatın günlük yaşama etkisi hakkındaki düşünceleri ile ilgili özellikler Tablo 12'de verilmiştir. Sanatla uğraşan hekimlerin %51,0'ı sanatın empati yetisini geliştirme anlamında günlük yaşama olumlu etkisi olduğunu düşünürken bu yüzde sanatla uğraşmayan hekimler için %40,8 olup gözlemlenen fark ise istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,003). Yine sanatla uğraşan hekimlerin %60,6'sı sanatın gözlem yetisini geliştirmesi anlamında günlük yaşama olumlu etkisi olduğunu belirtirken bu yüzde sanatla uğraşmayan hekimler için %40,8 olup aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0,001). Sanatla uğraşan hekimler sanatla uğraşmayan hekimlere göre daha yüksek bir düzeyde (%92,4/%78,5) rahatlama ve dinlenme anlamında sanatın günlük yaşama olumlu etkisi olduğunu düşünmektedir (p=0,001). Sanatla uğraşan hekimlerin %38,6'sı sanatın başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme anlamında günlük yaşama olumlu katkısı olduğunu düşünürken sanatla uğraşmayan hekimler için bu yüzde %31,5'tir (p=0,2).

Tablo 12. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Sanatla Uğraşma Durumuna Göre Sanatın Günlük Yaşama Etkisi Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı (TEAH, İzmir, 2021).

	Sanatın günlük yaşama etkisi*									
	Empati		**Gözlem**		**Rahatlama/ Dinlenme**		**Başka yaşam deneyimleri**		**Toplam**	
	N	**%****	**n**	**%****	**N**	**%****	**n**	**%****	**n**	**%*****
Sanatla uğraşma durumu										
Evet	78	51,0	80	60,6	122	92,4	51	38,6	132	50,4
Hayır	53	40,8	53	40,8	102	78,5	41	31,5	130	49,6
P	**0,003**		**0,001**		**0,001**		0,2			

*Sanatın günlük yaşama etkisi sorusunda birden fazla seçenek işaretlenebilmekteydi ve p değerleri soruya evet/hayır yanıtı verenler arasında hesaplanmıştır.

**Satır yüzdesi

***Sütun yüzdesi

Hekimlerin uğraştıkları sanat türü ile sanatın tıp uygulamalarına olumlu etkisi arasındaki ilişki incelendiğinde, müzik ile uğraşan hekimlerin sanatın rahatlama ve dinlenme sağlayarak tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu düşündükleri gözlemlenmiştir ($p<0,001$). Edebiyat ile uğraşan hekimlerin de sanatın empati yetisini geliştirmesi ($p=0,006$), gözlem yetisini geliştirmesi ($p=0,03$), hasta hekim iletişimini geliştirmesi ($p=0,01$), başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme ($p=0,01$) anlamında tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu ifade ettikleri gözlenmiştir. Fotoğraf sanatıyla uğraşan hekimler sanatın gözlem yetisini geliştirdiğini ($p=0,001$), hasta hekim iletişimini geliştirdiğini ($p=0,02$) ve yaratıcı düşünmeyi geliştirmesi ($p=0,04$) anlamında sanatın tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Tiyatroyla uğraşan hekimlerin sanatın, empati yetisini geliştirmesi ($p=0,001$), gözlem yetisini geliştirmesi ($p=0,003$) ve hasta hekim iletişimini geliştirmesi ($p<0,001$) anlamında tıp uygulamalarını olumlu etkilediğini düşündükleri gözlemlenmiştir. Dansla uğraşan hekimler de empati yetisini geliştirmesi ($p=0,01$), hasta hekim

iletişimini geliştirmesi (p=0,01) ve bütüncül bakış açısı kazandırması (p=0,04) anlamında sanatın tıp uygulamalarını olumlu etkilediğini ifade etmişlerdir.

Hekimlerin sanat uğraşı ile sanatın günlük yaşama olan olumlu etkileri hakkındaki düşünceleri arasındaki ilişki incelendiğinde ise, müzikle uğraşan hekimlerin, sanatın rahatlama ve dinlenme sağlaması anlamında günlük yaşamı olumlu etkilediğini (p=0,001), edebiyat ile uğraşan hekimlerin, sanatın başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme anlamında günlük yaşamı olumlu etkilediğini (p=0,003), resimle uğraşan hekimlerin sanatın empati yetisini geliştirme adına günlük yaşamı olumlu etkilediğini (p=0,01), fotoğraf sanatıyla uğraşan hekimlerin sanatın empati yetisini geliştirme adına günlük yaşamı olumlu etkilediğini (p=0,01), gözlem yetisini geliştirme adına günlük yaşamı olumlu etkilediğini (p=0,004), tiyatro ile uğraşan hekimlerin ise sanatın empati yetisini geliştirmesi (p=0,004) ve gözlem yetisini geliştirmesi (p=0,03) adına günlük yaşama olumlu etkisi olduğunu düşündükleri gözlemlenmiştir.

Araştırmaya katılan hekimlerin aile/yakın çevrede sanatla uğraşma durumuna göre sanatla uğraşma durumlarının dağılımı Tablo 13'te verilmiştir. Aile ve yakın çevresinde sanatla uğraşan birey olan hekimlerin, aile ve yakın çevresinde sanatla uğraşan birey olmayan hekimlere göre sanatla uğraşma oranının daha yüksek olduğu (%57,8/%44,5) saptanmış olup aradaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0,03).

Tablo 13. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Aile/yakın Çevrede Sanatla Uğraşma Durumuna Göre Sanatla Uğraşma Durumlarının Dağılımı (TEAH, İzmir, 2021).

Aile/yakın çevrede sanatla uğraşma durumu	Sanatla uğraşma durumu						
	Evet		Hayır		Toplam		
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde**	p
							0,03
Evet	67	57,8	49	42,2	116	44,3	
Hayır	65	44,5	81	55,5	146	55,7	
Toplam	132	50,4	130	49,6	262	100,0	

*Satır yüzdesi

**Sütun yüzdesi

Araştırmaya katılan hekimlerin mezuniyet öncesinde/sonrasında sanat dersi programlarına katılım durumuna göre sanatın meslek yaşamına etkisi üzerine düşüncelerinin dağılımı Tablo 14'te verilmiştir. Mezuniyet öncesinde/sonrasında sanat dersi programlarına katılan hekimlerin %94,7'si sanatın meslek yaşamı üzerinde olumlu etkisi olduğunu düşündüklerini belirtirken bu yüzde mezuniyet öncesinde/sonrasında sanat dersi programlarına katılmamış hekimler için %86,6'dır (p=0,03).

Tablo 14. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Mezuniyet öncesi/sonrasında Eğitim Alma Durumuna Göre Sanatın Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkisinin Dağılımı (TEAH, İzmir, 2021).

	Sanatın meslek yaşamı üzerindeki etkisi						
Mezuniyet önce/sonrasında eğitim alma durumu	**Olumlu etkiler**		**Fikrim yok**		**Toplam**		
	Sayı	**Yüzde***	**Sayı**	**Yüzde***	**Sayı**	**Yüzde****	**p**
							0,03
Evet	107	94,7	6	5,3	113	43,1	
Hayır	129	86,6	20	13,4	149	56,9	
Toplam	132	50,4	130	49,6	262	100,0	

*Satır yüzdesi

**Sütun yüzdesi

Araştırmaya katılan hekimlerin mezuniyet öncesinde/sonrasında sanat dersi programlarına katılma durumuna göre sanatın tıp uygulamalarına etkisi hakkındaki düşüncelerinin dağılımı Tablo 15'te verilmiştir.

Mezuniyet öncesinde/sonrasında sanat dersi programlarına katılan hekimlerin %50'si, katılmayanların %37,8'i sanatın empati yetisini geliştirme yoluyla tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu belirtirken (p=0,05), mezuniyet öncesinde/sonrasında sanat dersi programlarına katılanların %51,8'i katılmayanların ise %47,3'ü sanatın gözlem yetisini geliştirmesi anlamında tıp uygulamalarına olumlu ektisi olduğunu (p=0,4), yine sanat dersi programlarına katılanların %88,4'ü, katılmayanların ise %53,1'i sanatın mental sağlık ve iyilik haline katkı sağlayarak tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu (p=0,009), sanat dersi programlarına katılanların %42'sinin, katılmayanların ise %33,8'inin sanatın hasta hekim iletişimini geliştirmesi anlamında tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu (p=0,1), sanat dersi programlarına katılanların %75,9'unun katılmayanların ise %70,9'unun yaratıcı düşünmeyi geliştirme anlamında tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu (p=0,3) düşünmektedirler. Yine sanat

dersi programlarına katılanların %58,9'unun katılmayanların %41,9'unun bütüncül bakışı geliştirme anlamında (p=0,007), sanat dersi programlarına katılanların %33,9'unun katılmayanların ise %24,3'ünün, başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme anlamında (p=0,08) sanatın tıp uygulamalarına olumlu etkileri olduğunu düşündükleri gözlemlenmiştir.

Tablo 15. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Mezuniyet öncesi/sonrasında Eğitim Alma Durumuna Göre Sanatın Tıp Uygulamalarına Etkisinin Dağılımı (TEAH, İzmir, 2021).

	Sanatın tıp uygulamalarına etkisi*															
	Empati		**Gözlem**		**Mental sağlık**		**Hasta-hekim iletişimi**		**Yaratıcı düşünme**		**Bütüncül bakış**		**Başka yaşam deneyimleme**		**Toplam**	
	N	**%****	**n**	**%****	**n**	**%****	**n**	**%****	**n**	**%****	**n**	**%****	**n**	**%****	**n**	**%*****
Mezuniyet önce/sonrasında eğitim alma durumu																
Evet	56	50,0	58	51,8	99	88,4	47	42,0	85	75,9	66	58,9	38	33,9	112	43,1
Hayır	56	37,8	70	47,3	112	53,1	50	33,8	105	70,9	62	41,9	36	24,3	148	56,9
P	0,05		0,4		**0,009**		0,1		0,3		**0,007**		0,08			

*Sanatın tıp uygulamalarına etkisi sorusunda birden fazla seçenek işaretlenebilmekteydi ve p değerleri soruya evet/hayır yanıtı verenler arasında hesaplanmıştır.

**Satır yüzdesi

***Sütun yüzdesi

Araştırmaya katılan hekimlerin tıp literatürü dışı kitap okuma durumuna göre sanatın tıp uygulamalarına etkisi hakkındaki düşüncelerinin dağılımı Tablo 16'da verilmiştir.

Tıp literatürü dışında kitap okuyanların %44,5'i, okumayanların %27,3'ü sanatın empati yetisini geliştirerek tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu

belirtirken (p=0,1), tıp literatürü dışında kitap okuyanların %51,7'si, okumayanların ise %22,7'si sanatın gözlem yetisini geliştirmesi anlamında tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu (p=0,009), yine tıp literatürü dışında kitap okuyan hekimlerin %83,6'sının okumayanların ise %54,5'inin sanatın mental sağlık ve iyilik haline katkı sağlayarak tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu (p=0,001), tıp literatürü harici kitap okuyanların %38,7'sinin okumayanların ise %22,7'sinin sanatın hasta hekim iletişimini geliştirmesi anlamında tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu (p=0,1), yine tıp literatürü haricinde kitap okuyan hekimlerin %75,2'sinin okumayanların ise %50'sinin yaratıcı düşünme yetisini geliştirme anlamında tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu (p=0,01), tıp literatürü haricinde kitap okuyanların %51,7'sinin, okumayanların %22,7'sinin sanatın bütüncül bakış açısına katkı sağlayarak tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu (p=0,009), tıp literatürü haricinde kitap okuyanların %30'3'ünün okumayanların ise %9,1'inin başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme anlamında sanatın tıp uygulamalarına olumlu etkileri olduğunu (p=0,03) düşündükleri gözlemlenmiştir.

Tablo 16. Araştırmaya Katılan Hekimlerin Tıp Literatürü Dışında Kitap Okuma Durumuna Göre Sanatın Tıp Uygulamalarına Etkisi Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı (TEAH, İzmir, 2021).

	Sanatın tıp uygulamalarına etkisi*															
	Empati		**Gözlem**		**Mental sağlık**		**Hasta-hekim İletişimi**		**Yaratıcı düşünme**		**Bütüncül Bakış**		**Başka yaşam deneyimleme**		**Toplam**	
	n	**%** **	**N**	**%** **	**n**	**%** **	**N**	**%** **	**n**	**%** **	**n**	**%** *		**%** *	**n**	**%***
								n								
Tıp dışı kitap okuma durumu																
Evet	106	44,5	123	51,7	199	83,6	92	38,7	179	75,2	123	51,7	72	30,3	238	91,5
Hayır	6	27,3	5	22,7	12	54,5	5	22,7	11	50,0	5	22,7	2	9,1	22	8,5
p	0,1		**0,009**		**0,001**		0,1		**0,01**		**0,009**		**0,03**			

*Sanatın tıp uygulamalarına etkisi sorusunda birden fazla seçenek işaretlenebilmekteydi ve p değerleri soruya evet/hayır yanıtı verenler arasında hesaplanmıştır.

**Satır yüzdesi

***Sütun yüzdesi

5. TARTIŞMA

Çalışmaya katılan hekimlerin %50,4'ü bir sanat dalı ile uğraştığını ifade ederken bu sanat dalı en yüksek oranla müzik olarak gözlemlenmiştir.

Müzik günlük yaşama rahatlatıcı ve dinlendirici etkisi ile katkıda bulunur ve müziğin çalışma ortamında çalışan bireylerin anksiyete seviyesini düşürdüğü gösterilmiştir (76). Amigdala uyarımını baskılamak yoluyla rahatlatıcı etkisi olan müzik aynı zamanda beyinde dopamin salınımını uyarır, parasempatik sistem aktivasyonunu sağlar, kalp atım hızını ve kortizol seviyelerini düşürür ve yıllarca müzikoterapi anlamında farklı coğrafyalarda ve zamanlarda sağaltım amacıyla kullanılmıştır (77-79). Müziğin duyguduruma bu olumlu etkisi yoğun çalışma hayatı yaşayan hekimler için bir rahatlama kaynağı olarak hizmet etmektedir. Cerrahi birimlerde çalışan hekimler de müziğin bu rahatlatıcı etkisinden ameliyathanelerde faydalanmaktadırlar (80). Bellier A. ve arkadaşlarının tıp öğrencileri ile yaptığı bir çalışmada da kadavra diseksiyonları sırasında müzik dinletisinin öğrencilerin anksiyete seviyesini düşürdüğü ve performansını olumlu etkilediği gösterilmiştir (81). Araştırmaya katılan hekimlerden müzikle uğraştığını ifade edenler müziğin özellikle rahatlama ve dinlenme sağlayarak günlük yaşamı olumlu etkilediğini belirttiler. Yine müzikle uğraşan hekimler, müzikle uğraşmayan hekimlere göre daha yüksek bir oranda müziğin mental sağlık ve iyilik haline katkıda bulunması anlamında tıp uygulamalarına olumlu etkisi olduğunu belirttiler. Çalışmamızda müzikle uğraşan hekimler müziğin sağladığı bu etkiyi deneyimleme yoluyla istatistiksel olarak anlamlı bir farkla, müziğin mental iyilik haline katkı ve rahatlama ve dinlenme sağlayarak hem tıp uygulamalarına hem de günlük yaşama olumlu etkisi olduğunu düşünmektedir.

Hekimlerin sanatla uğraşma durumu değerlendirildiğinde sanatla uğraştığını ifade eden hekimler ve mezuniyet öncesinde/sonrasında sanat dersi almış hekimler, daha yüksek bir oranda sanatın tıp uygulamalarına olumlu etkileri olduğunu belirttiler. Sanatla uğraştığını ifade eden hekimlerin bu düşüncesi sanatın tıp uygulamalarına katkıları olabileceği açısından uyumlu ve anlamlı olarak değerlendirildi. Sanatla uğraşma durumu ile, hastanedeki sanatsal

etkinlikler farkındalığı ve hastanedeki sanatsal etkinliklerin iş doyumu ve huzuruna katkısı arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamadı. Bu konuda sanatla ilgilenen hekimlerin hastane ortamının yoğunluğundan dolayı bu ilgilerini deneyimleyememiş ya da böylesi yoğun bir çalışma ortamında deneyimlememeyi seçmiş olabileceği düşünüldü.

Sanatın mental sağlık ve iyilik haline katkısı, çalışmamızda hekimlerin sanatın tıp uygulamalarına olası olumlu etkileri arasından en çok ifade ettikleri nokta olmuştur. Bununla birlikte hekimlerin çoğunluğu sanatın rahatlama ve dinlenme sağlayarak günlük yaşamı olumlu etkilediğini düşündüğünü ifade etmiştir. Bu oran sanatla uğraştığını belirten hekimler için istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur. Müziğin duyguduruma katkısına ek olarak, görsel sanatları seyretmenin insan beyninde dopamin salınımına yol açtığı gösterilmiştir (82). Özellikle görsel sanatlarla uğraşmanın beyinde bütüncül bir deneyim sağladığı, bir akış deneyimi sağladığı söylenmektedir (83). Mihaly Csikszentmihalyi'nin 1990 yılında yazıldığından beri geniş kitlelere ulaşan ve psikoloji alanında mutlulukla ilgili en kabul görmüş teorilerden biri olan akış teorisini anlattığı "Akış" (Flow) kitabında farklı meslek gruplarından kişilerle yaptığı görüşmelere yer verilmiştir. Bu görüşmelerde insanların, yaşadığı optimum deneyimi, endişenin azalması, farkındalığın ve dikkatin artması gibi özellikler ile tanımlanan "akış" hali olarak tarfi ettiği anlatılmaktadır. Akış, yaratıcılık ve iyilik haliyle ilişkilendirilmiştir ve sanat terapisinin zihni akış durumuna sokarak duyguduruma olumlu etkileri olduğu belirtilmektedir (84). Sanat edimi zihinde yaptığı bu akış haliyle insana optimum deneyimi yaşatarak insanı zengin bir deneyime açar ve mental iyilik haline katkı sağlar. Sanat terapisinde kullanılan yöntem de insanı yaratıcı sürece sokmak ve bu yolla duygularını daha iyi yönetebilmesine, anksiyete seviyesini düşürmesime, benlik saygısına ve farkındalığına katkı sağlamaktır. Sanatsal aktiviteler rahatlama ve dışavurum yoluyla sağaltım ve mental iyilik haline katkı sağlamaktadır (85).

Sanat farklı dalları ve sanat terapisi uygulamaları ile duyguduruma olumlu etkileri için kullanılmaktadır. Hilman ve arkadaşlarının çalışmasında koro çalışmasınma katılan bireyler çalışmanın genel yaşam kalitesini ve mental iyilik hallerini arttırdığını belirtmişlerdir. Heenan D ve arkadaşlarının depresif

duygudurumlu bireylerle yaptığı sanat terapisi çalışmasında da katılımcılar terapinin özdeğer ve kendine güven duygularını arttırdığını, mental iyilik haline katkıda bulunduğunu belitmişlerdir (86). Katılımcıların sosyal yönelimlerinde olumlu etkiler gözlenmiştir. David S. A. ve arkadaşlarının öğrenciler ile birlikte yaptığı bir çalışmasında da yarım saatlık bir sanatsal aktivite ardından öğrencilerin ölçülen anksiyete seviyesinde düşüş gözlenmiştir (87). Çalışmamızda hekimlerin sanatın literatürde gösterilmiş bu olumlu etkileri onayladığı görünmektedir.

Charlie J. ve arkadaşlarının tıp öğrencileri ile yaptığı sanat eğitimi ve çizim etkinliklerini içeren çalışmasında öğrencilerin büyük bir kısmı (%96) bu etkinliği rahatlatıcı bulduklarını ifade etti ve yine öğrencilerin çoğunluğu (%87) dersin tıp müfredatına eklenmesi gerektiğini düşündüğünü belirtti (88). Yang K.T ve arkadaşlarının bir başka çalışmasında da tıp öğrencileri seçilmiş resim tablolarını inceledikten sonra bu tablolar hakkında tartıştıkları bir sanat etkinliği sonrasında rahatladıklarını ifade ettiler (69). Türkiye'de de Mutlu H. ve arkadaşlarının tıp öğrencileri ile yaptığı seramik çalışması sonrasında da öğrenciler bu çalışmanın kendilerini rahatlattığını belirtmişlerdir (89).

Tükenme sendromu ve yüksek anksiyete seviyesinin hekimlerde klinik karar verme yetisini olumsuz etkilediği gösterilmiştir (90,91). Bununla beraber araştırmalar hekimlerde tükenme sendromu, depresyon ve anksiyete semptomlarının yaygın olduğuna işaret etmektedir (92,93). Sanatın duygu duruma olan olumlu etkilerinin, bu anlamda hekimlerin çalışma hayatlarında tıp uygulamalarına olumlu etkileyeceği düşünülebilir. Hekimlerin sanatla uğraşma durumundan bağımsız bir şekilde sanatın mental sağlık ve iyilik haline katkı anlamında tıp uygulamalarını olumlu etkilediğini düşündükleri gözlemlenmektedir. Sanatla uğraştığını belirten hekimler ve mezuniyet öncesinde/sonrasında sanat dersi programlarına katılmış hekimler ise sanatın bu etkilerini istatistiksel olarak anlamlı bir farkla daha fazla ifade etmişlerdir. Öte yandan bu çalışmada hekimlerin bu sanat uğraşları ile ne sıklıkla uğraştığının sorgulanmaması çalışmanın bir kısıtlılığı olarak düşünülebilir. Bu açıdan bu

uğraşlarla nadiren veya düzenli olarak uğraşılması, hekimlerin sanatın etkisi anlamında verilen yanıtlarını etkileyebilir bir durum olarak düşünülebilir.

Sanatla uğraştıklarını belirten hekimler ve mezuniyet öncesinde/sonrasında sanat dersi programlarına katılmış hekimler istatistiksel olarak anlamlı bir farkla sanatın, bütüncül bakış açısı kazandırma anlamında tıp uygulamalarına olumlu etkileri olduğunu belirttiler.

Bütüncül bakış hekimlik pratiğinin önemli bir yetisidir. 1977'de Engel tarafından önerilen biyopsikososyal model ile tıp uygulamalarının bakış açısında hastaların durumu ile ilgilenirken sadece biyolojik faktörlerin değil psikolojik ve sosyal faktörlerin de önemli olduğu gerçeği ağırlık kazanmıştır (94). Bütüncül bakış açısı ile hastaya yaklaşmak bu anlamda hastanın kendine özgü psikolojik ve sosyal durumunu da gözeterek hastayı biyopsikososyal bir varlık olarak kabul etmektir. Sanatın, duygularla iletişim halinde gerçekleşen bir uğraş olarak, genel insani durumlar, duygular ve deneyimlerle ilgili iç görüyü arttırması, bireyi kendine özgü yapısı ile tanımasıyla ilgili farkındalığını arttırması yoluyla insana dair bütüncül bakışa katkısı olabileceği düşünülmektedir (95). Bu düşüncenin çalışmaya katılan sanatla uğraştığını ifade eden hekimler ile sanat dersi almış hekimlerin düşünceleriyle benzerlik arz ettiği görülmektedir. Hekimlerin sanat uğraşının sanatın bu etkisini deneyimlemelerini sağlamış olacağı düşünülebilir.

Sanat eğitim ve etkinliklerinin tıp öğrencilerinde empati yetisini geliştirmesi anlamında katkısı olduğu çeşitli çalışmalarda gösterilmiştir. Bununla birlikte empatik sürecin insanı bütüncül anlayışı içerdiğini, empatik anlayışın insanı bütün olarak anlamaya yönelttiğini belirtilmektedir (96). Belki de bu sebeple literatürde sanatın etkileri anlamında bütüncül yaklaşım özelinde değil ancak bütüncül yaklaşımın bir koşulu olan empati yetisini geliştirme adına yapılan çalışmalara sıkça rastlandı. Potash J.S. ve arkadaşlarının tıp öğrencileri ile yaptığı resim ve şiir atölyesini içeren bir çalışmasında öğrencilerin empati yetilerinde gelişme görülürken, aynı zamanda öğrencilerin yazdıklarında bütüncül anlayışın önemini vurgulayan ifadelerin seçiliyor olması bu iki kavramın ilişkisini desteklemektedir (97). Tıp uygulamalarında oluşturulmaya çalışılan bütüncül bakışın sanat eğitim ve etkinlikleriyle geliştirilebilir olduğu

düşüncesinin sanat ile uğraşan ve sanat dersi almış hekimlerce onaylanması sanat eğitim ve etkinliklerinin tıp fakültesi müfredatlarına eklenmesi yoluyla bütüncül bakış açısını geliştirme yolunda bir katkı sağlayabileceği fikrini desteklemektedir.

Çalışmada hekimlerin sanat uğraşlarından bağımsız olarak sanatın tıp uygulamalarına olası bir katkısı olarak yaratıcı düşünme yetisini geliştirdiğini düşündükleri gözlemlendi. Bununla birlikte bu konudaki düşünceler sanatla uğraşan hekimlerde anlamlı bir şekilde daha yüksek gözlendi.

Yaratıcı düşünen bireylerin belirsizliğe toleransının yüksek olduğu ve işle ilgili öz disiplinlerinin yüksek olduğu bildirilmiştir (98). Eric Fromm "yaratıcılık kesinliklerden vazgeçebilme cesaretini gerektirir" demiştir. Tıp uygulamaları alanında yaratıcı düşünme yetisi, hekimin belirsiz durumlarda daha kendine güvenli bir şekilde hareket edebilmesine ve o andaki belirsiz durumu birçok olasılığa açarak daha kapsamlı ve soğukkanlı bir şekilde düşünebilmesine yardım eder. Diğer birçok alanda olduğu gibi hekimlik pratiğinde de önemli olan bu yeti geliştirilebilir bir yetidir. Beyin plastisitesi olan gelişebilir ve değişebilir bir yapıdır. Sanat uğraşları beyindeki birçok bağlantının birlikte çalıştığı bir uğraş olarak beynin plastisitesini uyarır ve yaratıcı düşünme yetisinin gelişmesine katkıda bulunur (99-101). Çalışmada sanatın yaratıcı düşünmeyi geliştirme yoluyla tıp uygulamalarına olumlu etkileyebileceği hekimlerin önemli bir kısmı tarafından onaylanmıştır (%78,6). Bununla birlikte yaratıcı düşünme yetisinin hekimlik mesleğine nasıl katkıda bulunabileceği ayrıntısı ile sorgulanmamıştır. Sanatın yaratıcı düşünmek ile kolayca ilişkilendirilebilir olmasının da bu verilen yanıtları etkilemiş olabileceği düşünülebilir. Bu açıdan yaratıcı düşünmenin tıp uygulamalarındaki bağlamının açımlanarak sorgulanması belki hekimlerin yaratıcı düşünme ve tıp uygulamalarına katkısı ile ilgili farkındalıklarını ölçmeye/oluşturmaya ve daha ayrıntılı bir veri elde etmeye hizmet edebilirdi.

Öte yandan, tıp fakültesi eğitiminde yaratıcı düşünme yetisinin gereken öneminin fark edilememiş olduğu ve yaratıcı düşünme yetisinin geliştirilebilmesinin tıp uygulamalarına katkısı olabileceği İngiltere'de Higher Education Academy'de eğitimcilerin hemfikir olduğu bir konu olarak görülmektedir (102). Literatürde yaratıcı düşünme yetisinin incelendiği

çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte, yine Mutlu H. ve arkadaşlarının tıp öğrencileri ile yaptığı seramik çalışmasında da öğrenciler, aldıkları seramik dersinin yaratıcı düşünme yetilerini geliştirdiğini ifade etmişlerdir (89).

Sanatla uğraşan hekimlerin sanatın, hasta hekim iletişimini geliştirmesi, empati ve gözlem yetisini geliştirmesi anlamında tıp uygulamalarına katkısı ile ilgili düşüncelerine bakıldığında ise, hekimlerin bu düşünceleri sanatın diğer olası katkılarına göre daha düşük bir oranda onayladığı görülmüştür. Yine resimle uğraşan hekimlerin sanatın gözlem yetisini geliştirmesi anlamında tıp uygulamalarına olumlu etkileri olacağını belirtmeleri düşünüldüyse de bu oran istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu çalışmanın başlıca kısıtlılığı anketlerin önemli bir kısmının pandemi döneminde yoğun bir çalışma ortamında yüz yüze anket şeklinde yapılmış olmasıdır. Böylesi bir çalışma ortamında hekimlerden sanatın etkilerini tıp ile ilişkilendirmeleri istenmiştir. Yoğun bir klinik ortamda yapılan bu çalışmada sanatla uğraşan hekimlerin sanatın bu etkilerini tıp uygulamaları ile ilişkilendirmek için gereken rahat düşünme zamanına sahip olamamış olabilecekleri düşünülebilir. Bu konu belki hekimlerin mesai sonrası hastane dışında dinlenme zamanlarında sorgulandığında daha farklı sonuçlar alınabilirdi. Bununla birlikte çalışmamızda sanatla uğraşan hekimlerin yaklaşık yarısı sanatın empati yetisini (%48,9), gözlem yetisini (%55), hasta hekim iletişimini (%42,7) geliştirmesi anlamında tıp uygulamalarına olumlu etkileri olduğunu ifade etti.

Craig M. Klugman ve arkadaşlarının tıp öğrencileri ile birlikte yaptığı bir çalışmada sanat müzesindeki resimleri inceleme ve tartışma etkinliğinden sonra öğrencilerin gözlem ve gözlemlerini ifade etme yetisinde anlamlı artış görülmüştür (17). Yine Potash J.S. ve arkadaşlarının tıp öğrencileri ile şiir ve resim içerikli çalışmasında da öğrencilerin ölçülen empati yetisinde gelişmeler gözlenmiştir (97). Eric P. Skye ve arkadaşlarının tıp öğrencileri ile yaptıkları tiyatro içerikli bir başka çalışmada da öğrencilerin çoğunluğu (%94) çalışmanın hasta-hekim iletişiminde kendilerinin perspektifini zenginleştirdiğini ifade etmiştir (103).

Sanatın bu bağlamlarda tıp uygulamalarına katkıları ile ilgili literatür göze alındığında çalışmamızda sanatla uğraşan hekimlerin sanatla uğraşmayan hekimlere göre sanatın bu olası katkılarını istatistiksel olarak anlamlı bir farkla daha yüksek oranda onaylamaları beklendiyse de aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır

Öte yandan bununla ilgili bir durum olarak yoğun klinik şartlarda yapılan bu çalışmada hekimlerin sanat ile empati, gözlem ve hasta hekim iletişimi kavramlarını ilişkilendirmesinde yaşanabilecek güçlükler düşünülebilir. Hazırlanan yanıt şıklarının daha açımlayıcı olmasının yanıtları etkileyebileceği düşünülebilir. Hasta hekim iletişimi yerine "duygu ve düşüncelerin anlaşıldığı ve ifade edildiği iletişim yetisi", empati yerine "kendini bir başka kişinin yerinde hayal ederek düşünebilme yetisi" ya da gözlem yerine "gözlemlenen bir olguda ayrıntıları fark edebilme yetisi" olarak sorulmasının bu anlamda sonuçları etkileyebileceği düşünüldü. Bununla birlikte sorunun açık uçlu kısmına bir hekimden gelen bir aydınlatıcı nokta da sanatın el göz koordinasyonunu geliştirebileceği anlamında özellikle cerrahi birimlerde çalışacak hekimlere faydalı olabileceği yönündedir; ancak çalışmamızda sanatın bu etkisi incelenmemiş olup çalışmanın kısıtlılığı olarak düşünülebilir. Öte yandan bu yeti el becerisi olarak Mutlu H. ve arkadaşlarının tıp öğrencileri ile yaptığı seramik çalışmasında (89) sorgulanmış, ancak öğrencilerin %10'u çalışmanın el becerisini geliştirme anlamında katkıda bulunduğunu ifade etmiştir.

Sanatla uğraşan hekimlerden özellikle edebiyat, tiyatro ve fotoğrafçılıkla uğraşan hekimler istatistiksel olarak anlamlı bir farkla sanatın empati, gözlem ve hasta hekim iletişimi yetisini geliştirmesi yoluyla tıp uygulamalarına katkısı olduğunu belirttiler. Bu sanatlarla uğraşan hekimlerin bu sanatların etkilerini daha fazla deneyimlemeleri sebebiyle etkilerini daha çok hissettikleri ve ifade ettikleri düşünülebilir. Edebiyat ve tiyatro insani durumların, duygu, düşünce ve deneyimlerinin ayrıntılı bir gözlemini içerir. Bununla birlikte anlatı sanatı olarak bu gözlemin ifade edilmesi sürecini de içerir. Hekimlik pratiğinde bu anlamda iletişim gözlemden bağımsız değildir ve bu gözlem hekime karşısındaki hastasının duygularını anlama yolunda yardım ederek onunla empatik bir iletişim kurabilmesine yardımcı olur. Megan Lemay ve arkadaşlarının Yale

Üniversitesi'nde asistan hekimler ile yaptığı bir çalışmada okuma ve çevresinde gözlemlediklerini ifade etme anlamında yazma ve anlatı etkinlikleri kullanıldı (104). Çalışma sonrasında katılımcıların %85'i çalışmanın gözlem yetilerini geliştirdiğini ifade etti ve bazı katılımcılar çalışmanın hastalarla ilgili detayları hikayesel bir formatta görerek (başlangıç-gelişme-sonuç) daha düzenli bir anamnez almalarına yardım ettiğini ifade etti. Aynı çalışmada hekimlerin %66'sının çalışmanın empati yetilerini etkilediğini ifade etti. Hekimler özellikle diğer katılımcıların hastalarla ilgili deneyimlerini paylaştığı anlatılarını dinlemenin hastaların yaşadıklarına dair daha derin bir anlayışa ve hekimleri dinlemenin meslektaşlarına olan empatilerini arttırdığını ifade ettiler. Türkiye'ye baktığımızda, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde de 2001'den beri tiyatro etkinliği tıp eğitiminde kullanılmaktadır. Pemra C. Ünalan ve arkadaşlarının tıp öğrencilerinin eğitimde tiyatro etkinliği kullanılması hakkında öğrencilerin tutumlarının sorgulandığı çalışmasında da öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (%89) yapılan tiyatro etkinliğini tıp eğitiminde faydalı bulduklarını ifade etmişlerdir (15). Bununla birlikte öğrencilerin bu tiyatro etkinliğinde birlikte çalışmalarının iletişim becerilerine katkısı olduğu belirtilmektedir. Shapiro ve arkadaşlarının hastalar ve doktorlar ile tıp öğrencilerine sergilediği tiyatro sanatının kullanıldığı bir çalışmasında ise çalışma sonrasında öğrencilerin en çok ifade ettikleri noktanın hastanın deneyimini anlayabilmek adına empati yetisinin geliştirilmesinin önemi olduğu ifade edilmiştir ve bu çalışma empati yetisinin öneminin farkındalığını arttırmak açısından başarılı bulunmuştur (105). Tiyatro sanatının tıp öğrencilerinin iletişim becerilerine etkisi bir başka çalışmada da öğrencilerin hasta hekim iletişimini, empati yetisini ve kültürel farklarla ilgili duyarlılığını ve kültürel yeterliliğini geliştirmek adına farklı kültürel kökenlerden hastalar ile birlikte yapılmıştır (106). Çalışma sonrasında öğrencilerin geri bildirimlerinin derlemesi sonucunda, çalışmanın öğrencilerde empati yetisini, aktif dinleme yetisini, özellikle hastaların kültürel çeşitliliğine göre oluşan psikososyal durumlara ilişkin farkındalıklarının arttığı ifade edilmiştir. Bu çalışma Amerika'da yapılmıştır. Öte yandan sosyokültürel çeşitlilik Türkiye' de de var olan bir durum olup bir hekimin karşılaştığı her günkü insan çeşitliliğini anlayabilmek için bir poliklinik sırasının gözlemlenmesi yeterlidir. Hekimlerin

bu sosyoekonomik ve sosyokültürel çeşitlilikte empati ve iletişim becerilerinin ne düzeyde olduğu ve bu çeşitlilikle karşılaşmalarında empati ve iletrişim yetilerinde sergilediği yetkinlik ile ilgili bir araştırmaya rastlanamamış olup, hekimlerin toplumsal alandaki sosyoekonomik ve sosyokültürel yapıya dikkat etmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir (107). Bu anlamda tıp fakültelerinde yapılacak benzer temada tiyatro çalışmaları ile tıp öğrencilerinin empati ve iletişim yetilerinin geliştirilmesi ile birlikte hastalarla ilgili sosyokültürel ve sosyoekonomik farkındalıklarını ve kültürel yeterliliklerini ölçmenin ve belki de bu yolla farkındalıklarına katkıda bulunmanın faydalı olacağı düşünülebilir.

Hekimlerin uğraştığı bir başka sanat dalı da fotoğrafçılık sanatı olarak gözlenmiştir ve fotoğrafçılık sanatıyla uğraşan hekimler sanatın gözlem yetisini geliştirmesi, hasta hekim iletişimini geliştirmesi, empati yetisini geliştirmesi yoluyla günlük yaşamı ve tıp uygulamalarını olumlu etkilediğini düşündüklerini istatistiksel olarak anlamlı bir farkla yüksek oranda belirtmişlerdir. Fotoğrafçılık gözlem yetisinin kullanıldığı ve geliştirildiği bir alandır. O anki durumu, o anki gözlemi yakalayabilme sanatıdır. Gözleminin konusuna göre insana ve insani durumlara da yönelir. Bir fotoğrafçı, fotoğraf çekmek için dışarı çıktığında hayatla, insanlarla, insanların durumları ve ifadeleriyle karşılaşır. İnsanlarla ve insani durumlarla olan bu karşılaşmanın fotoğrafçılarda empati yetisini geliştirdiği ve bu anlamda özellikle insan portresi fotoğraflayan sanatçıların yüksek empati yetileri olduğu belirtilmektedir (108). Portre fotoğrafçılığında öne çıkan empati temasının, empatinin bir katkısı olarak iletişim becerilerini de etkileyebileceği düşünülebilir. Ancak çalışmamızda hekimlerin uğraştığı fotoğrafçılık sanatının ayrıntılarının sorgulanmaması fotoğrafçılık sanatının empati yetisi ile ilişkisini açımlaması açısından bir kısıtlılık oluşturmaktadır.

Bu sorgulamadan çıkan bir başka sonuç da edebiyatla uğraştığını ifade eden hekimlere bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farkla sanatın başka yaşantıları deneyimleme yoluyla da tıp uygulamalarına katkısı olduğunu ifade ettiğini düşündükleridir. Edebiyatın konusu insanın duygu düşünce ve hallerinin anlatılması ve bu anlamda insanı bu bağlamları ile ayrıntılı bir biçimde anlatarak okuyucuya deneyimleten bir sanat dalı olmasının bu sonuca etkili olabileceği düşünüldü. Ayrıca empati başka bir kişinin verili durumda ne hissettiğini hayal

edebilme ve bu bağlamda düşünebilme yetisi olarak bir hayal gücü edimini de içerir (109). Edebiyatın başka yaşantıları deneyimleme yoluyla bu edim için kişinin gereksindiği deneyim ve bakış zenginliğine katkıda bulunarak empati yetisini de geliştirebileceği düşünülebilir. Bu düşünceyi hekimlerin kitap okuma alışkanlığı da destelemektedir. Çalışmada tıp literatürü haricinde kitap okuduğunu belirten hekimler, kitap okumayan hekimlere göre anlamlı bir farkla sanatın başka yaşantıları deneyimleme yolu ile sanatın tıp uygulamalarına olumlu etkileri olduğunu ifade etmişlerdir.

Hekimlerin yaşantısının önemli bir kısmı çalışma ortamlarında geçer ve bu sebeple tıp uygulamaları ve günlük yaşam kavramları spesifik veri elde etme anlamında ayrı ayrı sorgulandıysa da birbirinden bağımsız değil, birbiriyle etkileşim içerisindedir.

Sanatın farklı dalları ile empati yetisini geliştirdiği Kate Hoyle'un kapsamlı meta analiz çalışmasında gösterilmiştir (110). Öte yandan günlük yaşamda karşılaşılan durumlar da tıp uygulamalarında karşılaşılan durumlarla paralellik arz eder yönlere sahiptir. İnsanın çevresi ile ilişkisi çevresindeki olanlar hakkındaki farkındalığı oranında sağlıklıdır. Gözlem ve empati yetisi bu anlamda başta insanın çevresi ile ilgili farkındalığını arttırarak çevresiyle ilişkisini olumlu etkiler. Empati insanın karşısındaki kişinin ne hissettiğini anlamasını sağlar. Empatinin sağladığı bu anlayış kişinin sosyal ilişkisinde destek verici ve anlayışlı bir tutum sergilemesini sağlayarak günlük yaşamda anlayışa dayalı bir sosyal yaşam oluşmasına ve daha iyi bir iletişime katkıda bulunur ve tüm bunlar her günkü insan ilişkileri için faydalı ve önemlidir (111). Çalışmada hekimlerin yaklaşık yarısı da herhangi bir sanatla uğraşma durumundan bağımsız olarak sanatın empati yetisini geliştirme anlamında günlük yaşama olumlu etkisi olduğunu belirtirken bu oran sanatla uğraşan hekimler için istatistiksel olarak anlamlı bir farkla yüksek bulunmuştur. Sanatla uğraşan hekimlerin sanatın empati ile olan bu ilişkisini deneyimlemelerinin bu sonucu oluşturduğu düşünülebilir.

Bununla birlikte sanatla uğraşmayan hekimlerin başka aktiviteler ile kendilerini rahatlatıyor olabilecekleri ve sanatın bu etkilerini daha az deneyimledikleri için sanatın günlük yaşama katkısı olarak da daha az belirttikleri

düşünülebilir. Empati öte yandan sosyal ilişkiler yolu ile de geliştirilebilir bir yetidir. Sanatla uğraşmayan bireylerin empati yetisini sanatla değil, sosyal ilişkiler yolu ile geliştirmeyi seçiyor olabilecekleri düşünülebilir.

Ankete katılan hekimlerin ailelerinde ve yakın çevrelerinde sanat ile uğraşan birey varlığı ile sanat uğraşı arasındaki ilişki incelenmiş ve ailesinde ve yakın çevresinde sanat ile uğraşan birey varlığı olan katılımcıların daha yüksek bir oranda sanatla uğraştıkları saptanmıştır. Bu ilişkinin saptandığı bir çalışma olarak literatürde Adem Özkara ve arkadaşlarının aile hekimleri ile yaptığı bir çalışma mevcuttur (75). Sanata olan bu ilgi eğitim sürecinde eğitimcilerin yönlendirmesi ile, ya da bireyin her günkü gözleminden edinilebilirse de ailede veya yakın çevrede sanatla uğraşan birey varlığının genç yaştan itibaren bu uğraşa aşinalık yolu ile sanata yönelme anlamında katkısı olabileceği düşünülebilir. Çalışmamızda bu etki anlamlı bulunmuştur.

Hastanelere sanat eserlerini ekleme çabalarının eski zamanlardan beri yapılageldiği bilinse de, sağlık çalışanlarının duygudurumunu olumlu etkilemesi için yapılan interaktif çabalar görece yeni sayılır (112). Repar P.A. ve arkadaşlarının New Mexico Hospitals'da Arts in Medicine programı ile hemşireleri ve sağlık çalışanlarını tükenme sendromundan korumak ve hem hastaları hem de sağlık çalışanlarını rahatlatmak adına müzik, dans ve resim etkinliklerinin sanatçılarla interaktif bir biçimde gerçekleştirildiği çalışmasının olumlu geri bildirimler alması, benzer bir çabayı özel vakıf kuruluşlarının desteği ile New York'ta gündeme getirmiştir (113,73). 2016 yılında Boston'da kurulan NOAH organizasyonu da kuruluş amacı olarak hastanelere sanat eser ve etkinliklerini entegre etmeyi amaçlamıştır (114).

Bu çalışmada araştırılan bir konu da hastanedeki sanatsal etkinliklerin farkındalığı ve bu sanatsal etkinliklerin iş doyumu ve huzuruna etkisi hakkında hekimlerin düşünceleri idi. Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, "Sanat Günleri" başlığı altında öğle aralarında sanat etkinliklerinin yapıldığı bir hastanedir. Hekimlerin hastanedeki bu sanatsal etkinlikler ile ilgili farkındalığı sorgulandığında hekimlerin yarısından fazlası (%78) hastanede yapılan sanatsal etkinliklerden haberleri olmadığını ifade etmişlerdir. Buna rağmen hastanede

yapılan sanatsal etkinliklerin iş doyumu ve huzuruma katkısı sorgulandığında hekimlerin neredeyse yarısı (%47) olumlu katkısı olacağını belirtmişlerdir. Bu soru açıkça görülüyor ki yapılan sanatsal etkinliklerin, ya da yapılması ihtimalinde sanatsal etkinliklerin katkısı olarak algılanmıştır. Hekimlerin yaklaşık yarısının bu anlamda bu fikre olumlu baktığı görülmektedir. Öte yandan, bu çalışma COVID 19 pandemisi sürecinin öncesinde planlanmış olup pandemi sebebiyle bu sanatsal etkinlikler bir seneden uzun bir süredir askıya alınmış durumdadır. Hekimlerin hastanedeki sanatsal etkinlikler ile ilgili farkındalığının bu denli düşük saptanmasının bu durumla ilgili olabileceği düşünülebilir. Ayrıca bu etkinliklerden hekimlerin haberdar olması adına yapılan çalışmaların yeterli olmamış olabileceği ve üçüncü basamak bir eğitim araştırma hastanesi olarak hastanenin iş yükü anlamında yoğunluğunun, hekimlerin bu sanatsal etkinliklerle ilgili farkındalığını etkilemiş olabileceği düşünüldü. Çalışmanın bir özelliği de katılımcılarının önemli bir kısmının asistanlığının ilk iki ya da üç senesinde olan hekimler olmasıydı. Bir seneden uzun süredir devam eden pandemi süreci düşünüldüğünde hekimlerin bu etkinliklerden haberdar olmaması beklenir bir durum olabilir.

Bununla birlikte, hekimlerin hastanede yapılmasını istenilen sanatsal etkinlikler açık uçlu olarak sorgulandığında ise, en yüksek oranda müzik/koro/konser etkinlikleri, daha sonra fotoğraf ve resim sergisi etkinlikleri belirtilmiş, bunu tiyatro ve sinema gösterimi etkinlikleri izlemiştir. Diğer bazı cevaplar ise dans, edebiyat/şiir dinletisi, stand up gösterimi olup bir hekim bireysel çalışmaların sergilendiği etkinlikler olarak cevaplamıştır. Dikkat çeken cevaplardan biri de sanat psikoterapisi olmuştur. Hekimler sanatın psikoterapide kullanımından yoğun çalışma ortamlarında kendilerinin de fayda görebileceğini ifade etmişlerdir. Sanat psikoterapisi olarak çalışma ortamında hekimlere yönelik yapılan bir çalışmaya rastlanılamamış olsa da, hekimlerin geri bildirimi ve sanat psikoterapisinin rahatlatıcı etklileri gözetildiğinde bu temada yapılacak bir çalışmanın faydalı olabileceği düşünülebilir.

.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada hekimlerin çoğunluğunun sanat eğitim ve etkinliklerinin tıp uygulamalarına olumlu etkilerinden özellikle mental sağlık ve iyilik haline katkısı ve yaratıcı düşünme yetisini geliştirme anlamında onayladığı görülmektedir. Bununla birlikte sanatla uğraşan hekimler sanatla uğraşmayan hekimlere oranla sanat uğraşına bağlı olarak anlamlı bir farkla sanatın gözlem yetisini geliştirmesi, empati yetisini geliştirmesi, hasta hekim iletişimine katkıda bulunması, bütüncül bakışa katkıda bulunması ve başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme anlamında tıp uygulamalarına olumlu etkileri olduğunu ifade etmişlerdir. Sanat eğitim ve etkinliklerinin tıp eğitimine entegre edilmesi çalışmaları giderek artma eğilimindedir. Ayrıca sanatın tıp uygulamalarına katkısı hakkında hekimlerin/tıp öğrencilerinin düşünce ve tutumlarının incelenmesi konusunda literatür oldukça sınırlı olup, tıp öğrencilerinin ve hekimlerin bu konudaki tutumları önem arz etmektedir. Çalışmanın işaret ettiği nokta bu anlamda, sanatın tıp uygulamalarına olası olumlu etkilerinin hekimlerin düşünceleri ile örtüşmeler içerdiği ve bu örtüşmenin sanat eğitim ve etkinliklerinin tıp eğitim müfredatlarına eklenmesi konusundaki farkındalığa katkı sağlayabileceği olarak düşünülmüştür. Mezuniyet öncesinde ve sonrasında yapılacak sanat eğitim ve etkinliklerinin hekimlerin tıp uygulamalarına ve günlük yaşamlarına katkıları ile ilgili bakışı derinleştirebilmek adına bu konuda sanatın etkilerinin ve sanat uğraşlarının/alışkanlıklarının daha kapsamlı ve daha açımlayıcı seçeneklerle inceleneceği çalışmalar yapılabilir.

Çalışmada incelenen bir konu da hastanede yapılan sanatsal etkinlikler farkındalığı ve bu etkinliklerin iş doyumu ve huzuruna etkisi hakkındaki hekimlerin düşünceleri idi. Sanat etkinliklerinin yapıldığı bir hastanede hekimlerin bu etkinliklerden oldukça düşük bir oranda haberdar olduğu görüldü.

Bu çalışma COVID 19 pandemisi öncesinde planlanmış olup, çalışma bu etkinliklerin yaklaşık bir senedir askıya alındığı pandemi sürecinde gerçekleştirilmiştir. Bu durumun sonuçları etkilemiş olabileceği düşünüldü. Bununla birlikte hekimlerin yaklaşık yarısının hastanede yapılabilecek sanatsal

etkinlikler konusuna olumlu baktığı gözlemlendi. Bu çalışmanın önemli bir kısmı hastanenin yoğun klinik şartlarında gerçekleşmiştir. Böylesi bir ortamda hekimlerden sanat ve tıp uygulamaları arasındaki ilişkiyi düşünmeleri istenmiş olup, bu durum çalışmanın başlıca kısıtlılığı olarak düşünülebilir. Bu konunun daha ileriki bir tarihte pandemi sonrasında çalışma şartlarının normalleştiği bir dönemde tekrar edilmesi ve sonuçların karşılaştırılması düşünülebilir.

7. KAYNAKLAR

1.https://www.mcgill.ca/library/files/library/susan_ge_art__medicine.pdf (23.04.21)

2. https://www.ted.com/talks/abraham_verghese_a_doctor_s_touch (22.04.21)

3. Naghshineh S, Hafler JP, Miller AR, Blanco MA, Lipsitz SR, Dubroff RP, Khoshbin S, Katz JT. Formal art observation training improves medical students' visual diagnostic skills. J Gen Intern Med. 2008 Jul;23(7):991-7. doi: 10.1007/s11606-008-0667-0. PMID: 18612730; PMCID: PMC2517949.

4. Dolev JC, Friedlaender LK, Braverman IM. Use of fine art to enhance visual diagnostic skills. JAMA. 2001 Sep 5;286(9):1020-1. doi: 10.1001/jama.286.9.1020. PMID: 11559280.

5. Reilly JM, Ring J, Duke L. Visual thinking strategies: a new role for art in medical education. Fam Med. 2005 Apr;37(4):250-2. PMID: 15812693.

6. Rentmeester CA, Severson S. Art, clinical moral perception, and the moral psychology of healthcare professionalism. *Narrat Inq Bioeth*. 2014;4(3):271-277.

7. Miller A, Grohe M, Khoshbin S, Katz JT. From the galleries to the clinic: applying art museum lessons to patient care. J Med Humanit. 2013 Dec;34(4):433-8. doi: 10.1007/s10912-013-9250-8. PMID: 24014232.

8. Gurwin J, Revere KE, Niepold S, Bassett B, Mitchell R, Davidson S, DeLisser H, Binenbaum G. A Randomized Controlled Study of Art Observation Training to Improve Medical Student Ophthalmology Skills. Ophthalmology. 2018 Jan;125(1):8-14. doi: 10.1016/j.ophtha.2017.06.031. Epub 2017 Aug 7. PMID: 28781219.

9. Shapiro J, Rucker L, Beck J. Training the clinical eye and mind: using the arts to develop medical students' observational and pattern recognition skills. Med Educ. 2006 Mar;40(3):263-8. doi: 10.1111/j.1365-2929.2006.02389.x. PMID: 16483329.

10. Klugman CM, Peel J, Beckmann-Mendez D. Art Rounds: teaching interprofessional students visual thinking strategies at one school. Acad Med. 2011 Oct;86(10):1266-71. doi: 10.1097/ACM.0b013e31822c1427. PMID: 21869658.

11. De la Croix, A., Rose, C., Wildig, E., & Willson, S. (2011). Arts-based learning in medical education: the students' perspective. Medical Education, 45(11), 1090–1100. doi:10.1111/j.13652923.2011.04060.x

12. Maguire P, Fairbairn S, Fletcher C. Consultation skills of young doctors: I--Benefits of feedback training in interviewing as students persist [published correction appears in Br Med J (Clin Res Ed) 1986 Jul 5;293(6538):26]. *Br Med J (Clin Res Ed)*. 1986;292(6535):1573-1576. doi:10.1136/bmj.292.6535.1573

13. Ha JF, Longnecker N. Doctor-patient communication: a review. *Ochsner J*. 2010;10(1):38-43.

14. Simpson M, Buckman R, Stewart M, et al. Doctor-patient communication: the Toronto consensus statement. *BMJ*. 1991;303(6814):1385-1387. doi:10.1136/bmj.303.6814.1385

15. Unalan PC, Uzuner A, Cifçili S, Akman M, Hancioğlu S, Thulesius HO. Using theatre in education in a traditional lecture oriented medical curriculum. BMC Med Educ. 2009 Dec 15;9:73. doi: 10.1186/1472-6920-9-73. PMID: 20003493; PMCID: PMC2803161.

16. Deloney LA, Graham CJ. Wit: using drama to teach first-year medical students about empathy and compassion. Teach Learn Med. 2003 Fall;15(4):247-51. doi: 10.1207/S15328015TLM1504_06. PMID: 14612257.

17. Greenhalgh T, Hurwitz B. Narrative based medicine: why study narrative?. *BMJ*. 1999;318(7175):48-50. doi:10.1136/bmj.318.7175.48

18. Skye, E.P., Wagenschutz, H., Steiger, J.A. *et al.* Use of Interactive Theater and Role Play to Develop Medical Students' Skills in Breaking Bad News. *J Canc Educ* **29,** 704–708 (2014). https://doi.org/10.1007/s13187-014-0641-y

19. Haslam N. Humanizing medical practice: the role of empathy. Med J Aust. 2007 Oct 1;187(7):381-2. doi: 10.5694/j.1326-5377.2007.tb01305.x. PMID: 17907998.

20. Bellet PS, Maloney MJ. The importance of empathy as an interviewing skill in medicine. JAMA. 1991 Oct 2;266(13):1831-2. PMID: 1909761.

21. Mercer SW, Reynolds WJ. Empathy and quality of care. *Br J Gen Pract*. 2002;52 Suppl(Suppl):S9S12.

22. Decety J. Empathy in Medicine: What It Is, and How Much We Really Need It. Am J Med. 2020 May;133(5):561-566. doi: 10.1016/j.amjmed.2019.12.012. Epub 2020 Jan 15. PMID: 31954114.

23. Fogarty LA, Curbow BA, Wingard JR, McDonnell K, Somerfield MR. Can 40 seconds of compassion reduce patient anxiety? J Clin Oncol. 1999 Jan;17(1):371-9. doi: 10.1200/JCO.1999.17.1.371. PMID: 10458256.

24. Ong LM, Visser MR, Lammes FB, de Haes JC. Doctor-patient communication and cancer patients' quality of life and satisfaction. Patient Educ Couns. 2000 Sep;41(2):145-56. doi: 10.1016/s07383991(99)00108-1. PMID: 12024540.

25. Rakel DP, Hoeft TJ, Barrett BP, Chewning BA, Craig BM, Niu M. Practitioner empathy and the duration of the common cold. Fam Med. 2009 Jul-Aug;41(7):494-501. PMID: 19582635; PMCID: PMC2720820.

26. Hojat M, Louis DZ, Markham FW, Wender R, Rabinowitz C, Gonnella JS. Physicians' empathy and clinical outcomes for diabetic patients. Acad Med. 2011 Mar;86(3):359-64. doi: 10.1097/ACM.0b013e3182086fe1. PMID: 21248604.

27. Gleichgerrcht E, Decety J. The relationship between different facets of empathy, pain perception and compassion fatigue among physicians. *Front Behav Neurosci*. 2014;8:243. Published 2014 Jul 11. doi:10.3389/fnbeh.2014.00243

28. Igde FA, Sahin MK. Changes in Empathy during Medical Education: An Example from Turkey. Pak J Med Sci. 2017 Sep-Oct;33(5):1177-1181. doi: 10.12669/pjms.335.13074. PMID: 29142560; PMCID: PMC5673729.

29. Chen D, Lew R, Hershman W, Orlander J. A cross-sectional measurement of medical student empathy. J Gen Intern Med. 2007 Oct;22(10):1434-8. doi: 10.1007/s11606-007-0298-x. Epub 2007 Jul 26. PMID: 17653807; PMCID: PMC2305857.

30. Hojat M, Vergare MJ, Maxwell K, Brainard G, Herrine SK, Isenberg GA, Veloski J, Gonnella JS. The devil is in the third year: a longitudinal study of erosion of empathy in medical school. Acad Med. 2009 Sep;84(9):1182-91. doi: 10.1097/ACM.0b013e3181b17e55. Erratum in: Acad Med. 2009 Nov;84(11):1616. PMID: 19707055.

31. Chen DC, Kirshenbaum DS, Yan J, Kirshenbaum E, Aseltine RH. Characterizing changes in student empathy throughout medical school. Med Teach. 2012;34(4):305-11. doi: 10.3109/0142159X.2012.644600. PMID: 22455699.

32. Davis CM. What is empathy, and can empathy be taught? Phys Ther. 1990 Nov;70(11):707-11; discussion 712-5. doi: 10.1093/ptj/70.11.707. PMID: 2236214.

33. Hojat M, Axelrod D, Spandorfer J, Mangione S. Enhancing and sustaining empathy in medical students. Med Teach. 2013 Dec;35(12):996-1001. doi: 10.3109/0142159X.2013.802300. Epub 2013 Jun 11. PMID: 23758178.

34. Batt-Rawden SA, Chisolm MS, Anton B, Flickinger TE. Teaching empathy to medical students: an updated, systematic review. Acad Med. 2013 Aug;88(8):1171-7. doi: 10.1097/ACM.0b013e318299f3e3. PMID: 23807099.

35. Van Winkle LJ, Fjortoft N, Hojat M. Impact of a workshop about aging on the empathy scores of pharmacy and medical students. *Am J Pharm Educ*. 2012;76(1):9. doi:10.5688/ajpe7619

36. Potash J, Chen J. Art-mediated peer-to-peer learning of empathy. Clin Teach. 2014 Aug;11(5):327-31. doi: 10.1111/tct.12157. PMID: 25041662.

37. Klemenc-Ketis, Z., Kersnik, J. Using movies to teach professionalism to medical students. *BMC Med Educ* **11,** 60 (2011). https://doi.org/10.1186/1472-6920-11-60

38. Muszkat M, Yehuda AB, Moses S, Naparstek Y. Teaching empathy through poetry: a clinically based model. Med Educ. 2010 May;44(5):503. doi: 10.1111/j.1365-2923.2010.03673.x. Epub 2010 Mar 30. PMID: 20374467.

39. Scott PA. The relationship between the arts and medicine. Med Humanit. 2000 Jun;26(1):3-8. doi: 10.1136/mh.26.1.3. PMID: 23669582.

40. Kim Y, Lee YH. Creativity in medical education: concepts related to creative capacity. *Yeungnam Univ J Med*. 2020;37(2):79-83. doi:10.12701/yujm.2019.00458

41. https://danielleofri.com/creativity-in-medicine/ (23.04.21)

42. https://gumc.georgetown.edu/gumc-stories/building-creative-connections-between-medicine-andart/ (23.04.21)

43. **https://healthcare.utah.edu/the-scope/shows.php?shows=0_2fzdlkdt (23.04.21)**

44. **http://www.brainblogger.com/2010/10/31/the-art-of-medicine/ (23.04.21)**

45.https://www.newswise.com/articles/the-fine-art-of-healing-pre-med-students-immersethemselves-in-healing-art-class-at-baylor-university (23.04.21)

46.https://www.baylor.edu/mediacommunications/news.php?action=story&story=89462 (23.04.21)

47.https://medicine.umich.edu/medschool/education/md-program/opportunities/arts-humanities (24.04.21)

48. https://www.pafa.org/museum/education/adults/art-medicine-programs (24.04.21)

49.https://www.pcom.edu/south-georgia/news/medical-humanities-course-develops-studentsempathy.html (24.04.21)

50. Charon R, Hermann N, Devlin MJ. Close Reading and Creative Writing in Clinical Education: Teaching Attention, Representation, and Affiliation. *Acad Med*. 2016;91(3):345-350. doi:10.1097/ACM.0000000000000827

51.https://www.cardiff.ac.uk/news/view/1479095-medical-students-display-their-creativetalents-at-the-national-museum-in-cardiff (24.04.21)

52. https://www.medicalnewstoday.com/articles/320947#Improved-mental-health (18.04.21)

53. Junge, M. B. (2015). History of Art Therapy. The Wiley Handbook of Art Therapy, 7–16. doi:10.1002/9781118306543.ch1

54. **https://blogs.uoregon.edu/kspelich14gateway/timeline/ (20.04.21)**

55. **https://edirne.ktb.gov.tr/TR-90111/sultan-ii-bayezid-kulliyesi-saglik-muzesi.html (24.04.21)**

56. Pratt RR. Art, dance, and music therapy. Phys Med Rehabil Clin N Am. 2004 Nov;15(4):827- vivii. doi: 10.1016/j.pmr.2004.03.004. PMID: 15458755.

57.**https://my.clevelandclinic.org/departments/arts-medicine/therapy-performance-education/art-music-therapy (23.04.21)**

58. Krout RE. Music listening to facilitate relaxation and promote wellness: integrated aspects of our neurophysiological responses to music. *Arts Psychother* 2006;34(2):134–141

59. Beck SL. The therapeutic use of music for cancer-related pain. Oncol Nurs Forum. 1991 NovDec;18(8):1327-37. PMID: 1762973.

60. Bolwerk CA. Effects of relaxing music on state anxiety in myocardial infarction patients. Crit Care Nurs Q. 1990 Sep;13(2):63-72. doi: 10.1097/00002727-199009000-00009. PMID: 2383784.

61. Davis-Rollans C, Cunningham SG. Physiologic responses of coronary care patients to selected music. Heart Lung. 1987 Jul;16(4):370-8. PMID: 3647973.

62. Guzzetta CE. Effects of relaxation and music therapy on patients in a coronary care unit with presumptive acute myocardial infarction. Heart Lung. 1989 Nov;18(6):609-16. PMID: 2684920.

63. White JM. Effects of relaxing music on cardiac autonomic balance and anxiety after acute myocardial infarction. Am J Crit Care. 1999 Jul;8(4):220-30. PMID: 10392221.

64. Hirsch S, Meckes D. Treatment of the whole person: incorporating emergent perspectives in collaborative medicine, empowerment, and music therapy. *J Psychosoc Oncol* 2000;18(2):65–77

65. Burns SJ, Harbuz MS, Hucklebridge F, Bunt L. A pilot study into the therapeutic effects of music therapy at a cancer help center. *Altern Ther Health Med* 2001;7(1):48–57

66. Allen K, Golden LH, Izzo JL, et al. Normalization of hypertensive responses during ambulatory surgical stress by perioperative music. *Psychosom Med* 2001;63(3):487–492

67. Aldridge D. Music therapy research 1: a review of the medical research literature within a general context of music therapy research. *Arts Psychother* 1993;20(1):11–35

68. Dyrbye LN, West CP, Satele D, Boone S, Tan L, Sloan J, Shanafelt TD. Burnout among U.S. medical students, residents, and early career physicians relative to the general U.S. population. Acad Med. 2014 Mar;89(3):443-51. doi: 10.1097/ACM.0000000000000134. PMID: 24448053.

69. Yang KT, Lin CC, Chang LY. A program to interest medical students in Changhua, Taiwan in the incorporation of visual arts in medicine. Educ Health (Abingdon). 2011 Dec;24(3):563. Epub 2011 Dec 7. PMID: 22267351.

70. https://www.hindustantimes.com/mumbai-news/mumbai-doctors-turn-to-their-hobbies-to-beatcovid-19-pandemic-stress/story-VlDytIcKsqtwAIDiRpRyqJ.html (19.04.21)

71. https://www.latimes.com/entertainment-arts/story/2021-02-22/healthcare-workers-coping-covidpandemic-art (23.04.21)

72. 80. Ridenour A. Creativity and the arts in health care settings. JAMA. 1998 Feb 4;279(5):399-400. PMID: 9459478.

73. https://www.nychealthandhospitals.org/pressrelease/new-arts-in-medicine-program-to-benefitpatients-staff-and-the-community/ (24.04.21)

74.https://healthmanagement.org/c/it/issuearticle/art-for-health-use-of-art-in-hospital-space (24.04.21)

75. A O . Aile Hekimlerinin Sanatsal Faaliyetleri Konuralp Medical Journal. 2015; 7(1): 34-39.

76. Ogba FN, Ede MO, Onyishi CN, et al. Effectiveness of music therapy with relaxation technique on stress management as measured by perceived stress scale [retracted in: Medicine (Baltimore). 2020 Mar;99(11):e19635]. *Medicine (Baltimore)*. 2019;98(15):e15107. doi:10.1097/MD.0000000000015107

77. Cardona, G., Rodriguez-Fornells, A., Nye, H. *et al*. The impact of musical pleasure and musical hedonia on verbal episodic memory. *Sci Rep* **10,** 16113 (2020). https://doi.org/10.1038/s41598-02072772-3

78. Khalfa S, Bella SD, Roy M, Peretz I, Lupien SJ. Effects of relaxing music on salivary cortisol level after psychological stress. Ann N Y Acad Sci. 2003 Nov;999:374-6. doi: 10.1196/annals.1284.045. PMID: 14681158.

79. Trappe HJ, Voit G. The Cardiovascular Effect of Musical Genres [published correction appears in Dtsch Arztebl Int. 2016 Jun 17;113(24):414]. *Dtsch Arztebl Int*. 2016;113(20):347-352. doi:10.3238/arztebl.2016.0347

80. https://www.eyeworld.org/article-music-in-the-operating-room (25.04.21)

81. Bellier A, Secheresse T, Stoeckle A, Dols AM, Chaffanjon PC. Impact of Background Music on Medical Student Anxiety and Performance During Anatomical Dissections: A Cluster Randomized Interventional Trial. Anat Sci Educ. 2020 Jul;13(4):427-435. doi: 10.1002/ase.1918. Epub 2019 Oct 25. PMID: 31509645.

82. https://www.invaluable.com/blog/benefits-of-art/ (24.04.21)

83.https://potentialplusuk.org/index.php/2020/07/14/using-visual-arts-to-foster-creativethinking-skills/ (24.04.21)

84.https://www.researchgate.net/publication/283912540_Art_Therapy_and_Flow_A_Review_of_the_Literature_and_Applications (24.04.21)

85. https://arttherapy.org/about-art-therapy/ (25.04.21)

86. Heenan, D. (2006). Art as therapy: an effective way of promoting positive mental health? Disability & Society, 21(2), 179–191. doi:10.1080/09687590500498143

87.. Sandmire, D. A., Gorham, S. R., Rankin, N. E., & Grimm, D. R. (2012). The Influence of Art Making on Anxiety: A Pilot Study. Art Therapy, 29(2), 68–73.

88. https://www.mededpublish.org/manuscripts/1041 (25.04.21)

89. https://www.sosyalarastirmalar.com/cilt10/sayi51_pdf/5egitim/kanat_sevtap.pdf (25.05.21)

90. Kumar S. Burnout and Doctors: Prevalence, Prevention and Intervention. *Healthcare (Basel)*. 2016;4(3):37. Published 2016 Jun 30. doi:10.3390/healthcare4030037

91..https://www.researchgate.net/publication/323261783_DecisionMaking_under_Stress_and_It s_Implications_for_Managerial_Decision-Making_A_Review_of_Literature

92 Atif K, Khan HU, Ullah MZ, Shah FS, Latif A. Prevalence of anxiety and depression among doctors; the unscreened and undiagnosed clientele in Lahore, Pakistan. *Pak J Med Sci*. 2016;32(2):294-298. doi:10.12669/pjms.322.8731

93. Rotenstein LS, Torre M, Ramos MA, Rosales RC, Guille C, Sen S, Mata DA. Prevalence of Burnout Among Physicians: A Systematic Review. JAMA. 2018 Sep 18;320(11):1131-1150. doi: 10.1001/jama.2018.12777. PMID: 30326495; PMCID: PMC6233645.

94 Havelka M, Lucanin JD, Lucanin D. Biopsychosocial model--the integrated approach to health and disease. Coll Antropol. 2009 Mar;33(1):303-10. PMID: 19408642.

95. Scott PA. The relationship between the arts and medicine. Med Humanit. 2000 Jun;26(1):3-8. doi: 10.1136/mh.26.1.3. PMID: 23669582.

96. Gibbons, S.B. Understanding Empathy as a Complex Construct: A Review of the Literature. *Clin Soc Work J* **39,** 243–252 (2011). https://doi.org/10.1007/s10615-010-0305-2

97. Potash, J.S., Chen, J.Y., Lam, C.L. *et al.* Art-making in a family medicine clerkship: how does it affect medical student empathy?. *BMC Med Educ* **14,** 247 (2014). https://doi.org/10.1186/s12909-0140247-4

98.https://nagc.org/blog/developing-creative-thinking-skills-through-art-0#:~:text=Exposure%20to%20and%20experience%20with,thinking%20inherent%20in%20young%20children.&text=If%20navigated%20intentionally%2C%20learning%20about,complex %20thinking%2C%20and%20keen%20observation. (25.04.21)

99.https://artofcounselingstpaul.com/2015/11/12/art-therapy-and-neuroplasticity-howcreativity-can-heal-trauma/ (25.04.21)

100 .https://culturecase.org/research/2017/07/how-learning-visual-art-improves-creativity-andchanges-the-brain/ (25.04.21)

101 .https://www.healing-power-of-art.org/art-and-the-brain/ (25.04.21) .

102 .https://www.creativeacademic.uk/uploads/1/3/5/4/13542890/creativity_in_medicine.pdf (25.04.21)

103 Skye, E.P., Wagenschutz, H., Steiger, J.A. *et al.* Use of Interactive Theater and Role Play to Develop Medical Students' Skills in Breaking Bad News. *J Canc Educ* **29,** 704–708 (2014). https://doi.org/10.1007/s13187-014-0641-y**124**

104. Lemay M, Encandela J, Sanders L, Reisman A. Writing Well: The Long-Term Effect on Empathy, Observation, and Physician Writing Through a Residency Writers' Workshop. *J Grad Med Educ*. 2017;9(3):357-360. doi:10.4300/JGME-D-16-00366.1

105. Shapiro J, Hunt L. All the world's a stage: the use of theatrical performance in medical education. Med Educ. 2003 Oct;37(10):922-7. doi: 10.1046/j.1365-2923.2003.01634.x. PMID: 12974849.

106.https://scielo.isciii.es/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1130-01082015000500004 (25.04.21)

107.https://www.researchgate.net/publication/332396613_Turkiye'deki_Kulturel_Cesitlilik_Uns urlarina_Iliskin_Tutum_Olcekleri_Gelistirme_Calismasi (25.04.21)

108.https://fstoppers.com/education/why-best-portrait-photographers-have-great-empathyskills-268429 (25.04.21)

109.https://www.researchgate.net/publication/273632328_Empathy_and_Imagination **(25.04.21)**

110. https://core.ac.uk/download/pdf/345094267.pdf **(25.04.21)**

111. Redmond, M. V. (1989). *The Functions of Empathy (Decentering) in Human Relations. Human Relations, 42(7), 593–605.* doi:10.1177/001872678904200703

112. https://cardiffandvale.art/2018/08/28/the-history-of-the-arts-health-and-wellbeing/ **(25.04.21)**

113. Repar PA, Patton D. Stress reduction for nurses through Arts-in-Medicine at the University of New Mexico Hospitals. Holist Nurs Pract. 2007 Jul-Aug;21(4):182-6. doi: 10.1097/01.HNP.0000280929.68259.5c. PMID: 17627196.

114.https://www.artworkarchive.com/blog/how-noah-is-advancing-the-field-of-arts-in-health **(25.04.21)**

ANKET NO:…….

Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Çalışmakta Olan Hekimlerin Sanat Eğitim ve Etkinliklerinin Tıp Uygulamalarına Etkisi Hakkındaki Görüş, Algı ve Tutumlarının Değerlendirilmesi

1. Yaşınız? (Belirtiniz……..)
2. Cinsiyetiniz?
3. Ne kadar süredir hekimlik yapmaktasınız? (Belirtiniz……..)
    1. 0-5 yıl
    2. 5-10 yıl
    3. 10-15 yıl
    4. 15-20 yıl
    5. 20 yıl üstü
4. Hangi bölümde çalışmaktasınız?

    (Belirtiniz……..)
5. Medeni durumunuz nedir?
    A. Evli
    B. Bekar
    C. Diğer (Belirtiniz……..)
6. Herhangi bir sanat dalı ile uğraşıyor musunuz/ uğraştınız mı?
    A. Evet (Belirtiniz:……..)
    B. Hayır (Cevabınız “Hayır” ise 8. soruya geçiniz.)
7. Sanatın hangi dalı ile uğraşıyorsunuz/uğraştınız? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)
    A. Müzik
    B. Edebiyat
    C. Resim
    D. Fotoğraf
    E. Sinema
    F. Diğer (Belirtiniz: ……..)
8. Aile ve yakın çevrenizde sanatın herhangi bir dalı ile ilgilenen birey/ler var mı ?
    A. Evet
    B. Hayır
9. Sanatın herhangi bir dalı ile ilgili bir eğitim, ders, kurs vb. alıyor musunuz/ aldınız mı? A. Evet
    B. Hayır

10. Mezuniyet öncesinde/sonrası sanat dersi programlarına katıldınız mı?

    A. Evet (Belirtiniz: 1. Mezuniyet öncesinde

    2. Mezuniyet sonrasında)

    B. Hayır **(Cevabınız "Hayır" ise 12. Soruya geçiniz.)**

11. Mezuniyet öncesinde/sonrası aldığınız sanat dersi ile ilgili size uygun olan seçeneği işaretleyiniz.
    1. Aldığım dersler tıp uygulamalarımı olumlu yönde etkiler.
    2. Aldığım dersler tıp uygulamalarımı olumsuz yönde etkiler.
    3. Aldığım derslerin tıp uygulamalarımı etkilemesi konusunda herhangi bir fikrim yok.
12. Sanat ve meslek yaşamınız ile ilgili size uygun olan seçeneği işaretleyiniz.
    4. Sanat meslek yaşamımı olumlu yönde etkiler.
    5. Sanat meslek yaşamımı olumsuz yönde etkiler.
    6. Sanatın meslek yaşamımı etkilemesi konusunda herhangi bir fikrim yok.

    Cevabınız "Sanat meslek yaşamımı olumsuz etkiler" ve "Sanatın meslek yaşamımı etkilemesi konusunda herhangi bir fikrim yok" ise 14. soruya geçiniz.

13. Sanatın tıp uygulamalarına ne gibi olumlu etkileri olabileceğini düşünüyorsunuz?
    (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)
    A. Empati yetisini koruma ve geliştirme
    B. Gözlem yetisini geliştirme
    C. Mental sağlık ve iyilik haline katkı
    D. Hasta hekim iletişimini geliştirme
    E. Yaratıcı düşünmeyi geliştirme
    F. Bütüncül bakış açısı kazandırma
    G. Başka yaşantıları deneyimleme yoluyla öğrenme
    H. Diğer (Belirtiniz:……..)

14. Sanat ve yaşamınız ile ilgili size uygun olan seçeneği işaretleyiniz.
    1. Sanat günlük yaşamımı olumlu yönde etkiler.
    2. Sanat günlük yaşamımı olumsuz yönde etkiler.
    3. Sanatın günlük yaşamımı etkilemesi konusunda herhangi bir fikrim yok.

    Cevabınız "Sanat günlük yaşamımı olumsuz etkiler" ve "Sanatın günlükyaşamımı etkilemesi konusunda herhangi bir fikrim yok" ise 16. soruya geçiniz.

15. Sanatın günlük yaşamınıza ne tür olumlu etkileri olduğunu düşünüyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

    A- Empati yetisini koruma ve geliştirme
    B- Gözlem yetisini geliştirme
    C- Relaksasyon ve dinlenme
    D- Başka yaşantıları deneyimleme yolu ile öğrenme
    E- Diğer (Belirtiniz:……..)

16. Tıp literatürü haricinde kitap okur musunuz? Ne sıklıkta kitap okursunuz?
    1. Hayır, okumam **(Cevabını "Hayır, okumam" ise 18. soruya geçiniz.)**
    2. Evet, okurum
        1. Haftanın her günü okurum.
        2. Haftada birkaç kez okurum.
        3. Ayda birkaç kez okurum.
        4. Yılda birkaç kez okurum.

17. Ne tür kitaplar okursunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

    A- Kurgu (Roman, öykü, tiyatro, çizgi roman, fantastik edebiyat vb.)
    B- Şiir
    C- Deneme-inceleme
    D- Araştırma-Tarih
    E- Felsefe
    F- Psikoloji
    G- Sanat-Tasarım
    H- Hobi
    İ- Bilim
    J- Bilim kurgu
    K- Biyografi/Anı
    L- Mizah
    M- Diğer (Belirtiniz:……)

18. Ne sıklıkta müzik dinlersiniz?
    1. Her gün müzik dinlerim.
    2. Haftada birkaç saat müzik dinlerim.
    3. Nadiren müzk dinlerim.
    4. Müzik dinlemem.
19. Çalıştığınız hastanede sanat etkinlikleri var mıdır? (müzikoterapi, drama terapisi, resim sergileri vb.) ?
    A- Evet

B- Hayır
C- Bilmiyorum.

20. Hastanedelerdekiki sanatsal etkinliklerin iş doyumu ve huzurunuza olumlu etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?
    A- Evet
    B- Hayır
    C- Fikrim yok
21. Hastanede yapılmasını dilediğiniz sanatsal aktiviteler nelerdir? (Belirtiniz:……